

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XXI. ÉVFOLYAM.

1906. Május

V. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

MEGHIVÓ

a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének
1906. év június hó 4. napján Budapesten tartandó

IX. rendes közgyűlésére.

I. Előértekezlet.

Az előértekezlet folyó év június hava 3-án (vasárnap) délután 5 órakor fog megtartatni a Tanítók Háza helyiségében (VIII. Szentkirályi-utca).

Előértekezlet után az Országos Tanszermúzeum megtekintése s a földrajzi és természettani tanítás legújabb szemléltető eszközeinek bemutatása.

II. Közgyűlés.

Június 4-én, vasárnap, a Tanítók Házában.

Dél előtt 9—1.

1. Elnöki megnyitó.
2. Megemlékezés Zirzen Janka tiszteleti tagról. Előadó: Wollmann Elma (Pozsony).
3. A lélektan tanítása a tanító(nő)-képző intézetben. Előadó: Sáfrány Lajos (Nagyvárad).

4. A tanítójelöltek gyakorlati kiképzése különös tekintettel a szaktanárok elfoglaltatására s közreműködésére. Előadó: Boga Károly (Déva).

Délután 3—6-ig.

1. Tisztviselői jelentések.

2. Tisztviselők és választmányi tagok választása.

3. Az alapszabályok módosítása. Előadó: Farkas Sándor (Budapest).

4. Indítványok: a) A Magyar Tanítóképző kibővítése. Előterjeszti: Éber Rezső (Csurgó).

b) A segédtanárok helyzete. Előterjeszti: Németh Sándor (Pápa).

c) A gyakorló-iskolai tanítók helyzete. Előterjeszti: Hajtmann Pál (Déva).

d) A tanítók továbbképzésének irodalmi eszközei (választmányi javaslat).

e) Az ifjúsági könyvtárbizottság szervezete (bizottsági javaslat).

Budapest, 1906. május 1.

Az elnökség.

A növény- és állattan tanítása és az új tanterv.¹⁾

Mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem a mélyen tisztelt Választmánytól, hogy előadásommal itt megjeleni bátorkodom. De ezzel adósságom egy részét rovom le, amennyiben én a mélyen tisztelt Választmány megtisztelő felkérésére még 1902. március 3-án, midőn az állattan és növénytan tanításáról egyetmást elmondtam s felolvastam, kötelező ígéretet tettem. Jelen alkalomkor is adósságomnak csak egy részét óhajtom törleszteni, a hátramaradt nagyobbik rész megadását — mint a rossz adós — jobb időkre hagyom, amidőn több tapasztalat és megfigyelés felett rendelkezem.

Az új tanterv, mint minden emberi munka, nem tökéletes, annál kevésbbé voltak kedvezők azok a körülmények, amelyek közt az életbe lépett. Másrészt örömmel, szívünk egész melegeivel üdvözlöttük azt, mert hisz tőle egy szebb jövő hajnalát derengeni joggal vártuk. Az egész tanítóképzést a modern kor követelményeinek, nemzeti hitvallásunknak megfelelően, egészen új és ami fő, egészséges alapokra fektette. Nemcsak a humán, hanem a reális tárgyak is érvényesülnek benne, amit 1902.

¹⁾ Felolvasta szerző a választmánynak 1906. évi április 30-án tartott gyűlésén.

március 3-án tartott választmányi ülésen mondtam a tantervről, azt úgy egészében, mint részleteiben most is vallom. Nézetem nem változott meg, amennyiben a kiszabott határok keretében nagyon is szépen és jól lehet az állat- s növénytant tanítani s kis jóakarattal minden tanító megszerzheti magának az általános természetrajzi ismeretet, melyre neki künn az életben okvetlenül szüksége van. Ismétlem, „kis jóakarattal“ lehet csak a természetrajz tanításának problémáját a tanterv keretében gyümölcsözően megoldani.

Figyelmen kívül hagyom a tanterv anyagát, előadásmódját, amelyet pedig sokan szeretnek lekicsinyelni, különösen a módszeres előadást tanítást kifogásolják. Igaz, sokat lehet ellene, de mellette is felhozni, de úgy hiszem, hogy az előírt tananyag éppen elegendő arra, amennyi szükséges az állat- s növényvilág s úgy a természetben uralkodó törvények s egyszerűbb jelenségeinek levezetéséhez és értelmezéséhez, továbbá, hogy a leendő tanító az életben a nép között a természetrajzi ismeretek terjesztői hivatásának is meg tudja felelni. Ez okból a képzőkben az állat- s növénytan tanításánál a gyakorlati élet követelményei lehetnek az irányadók, éppen azért részletesebb és tudományosabb anatómiai és élettani, terminológiai és rendszertani ismeretekre szükség nincs. Elvégre egy jó tanár rossz tanterv keretében is tud gyümölcsözően tanítani, míg egy hiányosan képzett tanár a legjobb tanterv és utasítások mellett is alig fog tudni eredményeket felmutatni. Csupán csak arra akarok reámutatni, hogy az *óraszám határozottan kevés*, csak bizonyos segédeszközök alkalmazásával lehet a kitűzött feladatot megoldani. Különbösen erre a hiányra már az 1903. évben tartott felolvasásomban is reámutattam, midőn e segédeszközökről értekezve mondtam, hogy az iskolai botanikus kert, tanulmányi kirándulás megfelelő gyakorlatokkal, tanuló gyűjteményt, e három segédeszközt okvetlenül fel kell használni a képzőkben, mert egyedül azon heti két óra alatt, melyben az állattant tanítják a második osztályban és azon két óra alatt, melyet az első osztályban a növénytan tanítására fordítanak, a joggal megkívánható sikert elérni és igazi eredményt felmutatni nem lehet. A tanterv az órák számában nagyon is mostohán bánt el a biológiával.

E bajon okvetlenül segíteni kell. De nem úgy, hogy a tantervet egész alapján felforgatjuk, hanem úgy, hogy figyelembe vesszük a körülményeket, teljes belátással, a helyi viszonyoknak megfelelően intézkedünk. Általános érvényű biológiai szabály, hogy az élő szervezetnek alkalmazkodni kell a környezethez és amilyen mértékben tud alkalmazkodni, oly mértékben tudja kivenni a maga jól megérdemelt részét a létért való küzdelemben és tud boldogulni. A képzőkben is ugyancsak azt kell tenni, nem szükséges az előadási órák számát szaporítani, csakis a rendelkezésre álló eszközöket kell a tanterv értelmében végrehajtani, nehogy a tanterv — mint nálunk, fájdalom, sok más dologban is meg van — írott és nyomtatott malaszt maradjon az érdeklődők és az utókor számára.

A tanterv ugyanis előírja: kirándulások a növények megismertetése, gyűjtése, meghatározása szempontjából. A növények és herbariumok gyűjtése. A gyógynövényeknek gyűjtése, szárítása és értékesítése; —

vagy az állattannál kirándulások az állatok gyűjtése és tanulmányozása szempontjából. Az egész tanfolyam alatt figyelem fordítandó az állatok meghatározására, preparálására és a preparátumok eltartási módjának ismertetésére. A jelesebb tankönyvek, vezérkönyvek és segédkönyvek ismertetése.

A tanterv e követelményeinek pedig a rendes előadási órákon belől megfelelni nem lehet, erre tervszerűen fel kell használni a rendelkezésre álló időt és rendszeresen előkészített kirándulásokat és gyakorlatokat kell tartani, amelyek azután lényegesen hozzájárulnának a biológiai ismeretek megszerzéséhez.

E segédeszközök fontosságát 1902. és 1903-ban tartott előadásaimban részletesen ismertettem. Jelen alkalomkor azonban — mielőtt a megoldás módját kifejteném — szabadjan még a dolgozásról és a kirándulásról, azoknak fontosságáról még egyetmást elmondani, kiegészítvén még az esetleges írásbeli dolgozatokkal is.

Az írásbeli dolgozatok. Az írásbeli dolgozatok az állat- és növénytan tanításánál ugyan alárendelt szerepet játszanak, de azért mégis figyelembe veendő segédeszközök, mint olyanok, melyek nagy mértékben hozzájárulnak újabb elméleti ismeretek megszerzéséhez, a tárgyalt ismeretek állandósításához, önálló észlelés, logikus gondolkodás és a természet nagy könyvében való olvasás elsajátításához. Különösen alkalmasak egyes növényeknek, egyes rovaroknak leírásai, amidőn a tanuló bizonyos meghatározott állatnak vagy növénynek szemlélhető tulajdonságait megfelelő egymásutánjában, a maga természetes sorrendjében írja röviden le. E célból ajánlhatók a normál növényleírásai, illetőleg állatleírásai rovatos lapok, amelyen a kérdéses szervezet főbb részeit s egyéb tulajdonságait a lap megfelelő rovatába a tanuló egyszerűen bejegyzí és így lehető legtermészetesebb módon megkapja a feladatul szolgáló növény vagy állat természetű leírását. Kiegészítvén még biológiai megfigyelésekkel a tárgyról készített megfelelő rajzokkal és esetleg meghatározással és a rendszertani hely megállapításával. Az írásbeli dolgozatnál első sorban a tanulóknak a maga megfigyelésének anyagát kell feldolgoznia.

A gyakorlatok. A rendszeres állat- és növénytani gyakorlatok tartására a tanítóképzőben sem idő, sem kellő felszerelés nem szokott lenni. De hogy a tanuló az efféle dolgozásokban is részt vehessen és hogy némi érzékre tehessen szert, annak elérésére többféle alkalom kínálkozik:

1. Kirándulások alkalmával a gyűjtések, a gyűjtött anyagnak feldolgozása. E célból a tanár tanítványait kellő útmutatásokkal látja el, a gyűjtés eredményét számon kéri és a tanulók által összeállított gyűjteményt azután a tanításban értékesíti is.

2. A tanár utasításai és felügyelete alatt az előadásokhoz szükséges dolgok előkészítésében tevékeny részt vesznek.

3. Hasonlóan a szertár és a gyűjtemények rendben tartásában is segédkeznek.

4. A gyakorló iskola természettajzi felszerelése a gyakorlati tanításokra való előkészítés alkalmával behatóan megismertetendő.

5. Végül időről-időre külön gyakorlatok is tartandók, különösen a

lupe és a mikroszkóppal való bánásmód begyakorlása, egyes könnyebb és egyszerűbb készítmények előállítása céljából. Mint például lepkepikkely, méhfulánk, méhszájrészek, toll, szőr, vérkeringés, összetett szem, tej, légsző, halpikkely, mosdószivacs-rostok, vízi gyöngy, bogárláb, bolha, pók szövőszemölcs, szövőkarom, élő infusorium, gregarina, alsóbbrendű rákok, kerekcs férgek, továbbá növényi sejt, keményítő, növényi színezőanyagok, inulin, egyszikű és kétszikű növényi szárgyökér, levél, békanyál, penész, gyapot, selyem, bodzabél-átmetszet stb.; mindezt kiegészítő rovar-, cserebogárváz készítése, esetleg egyes állat (béka, hal, rák stb.) vagy állati szerv (szem) boncolása. Különösen becses, ha a tanuló egyes közönségesebb növényt maga cserépben tenyészt megfigyelésre, amelyet azután célszerűen felhasználhat növény-fiziológiai kísérletezésre is, nevezetesen a melegfejlesztés, hajlongás, átszivárgás, stb. folyamatok demonstrálására.

A természetrajzi dolgozás elsajátítása annál is inkább szükséges a leendő tanítónak, mert akad köztük akárhány, aki kint az életben az állatok és növények gyűjtésével s céltudatos feldolgozásával nemcsak hozzájárul a magyar fauna és flóra ismeretének gyarapításához, hanem még szép s emellett tudományos mellékkeresetre is tesz szert.

A tanulmányi kirándulások. Megbecsülhetetlen és gazdagon gyümölcsöző segédeszközei a természetrajzi oktatásnak. Feladatai ugyanis:

1. hogy a jelöltek szakismereteiket gyakorlati módon kielégíthessék, amennyiben a tanár bevezeti őket az állat-, növény-, ásvány- és kőzetgyűjtés különböző módjaiba, megtanítja őket a természetben való vizsgálódásokra, biológiai megfigyelések végzésére;

2. hogy begyakorolhatják magukat a közönségesebb hazai természeti tárgyak felismerésébe, nem hagyván kívül másnemű ismeretek megszerzését sem és végül,

3. hogy ily módon lehető legtermészetesebb módon a növendékek hozzájárulhatnak az intézet gyűjteményeinek gyarapításához, állíthatván össze saját maguknak is kisebb gyűjteményeket. Mindezt kiegészíti, hogy megfigyeléseikkel, gyűjtéseikkel akárhányszor a tudományt is szolgálhatják és hogy a ritkább vagy jellemzőbb állatok és növények gyűjtésével cserepéldányokra is tehetnek szert.

A kirándulások eredménye az élő természetbe való bevezetés. Azokat tervszerűen kell előkészíteni, azoknak nem szabad egyoldalulaknak, hanem igazán természetrajzinak kell lenni. Az egyes természetrajzi diszciplínáknak a természet közösségében való szerepük az irányadó. A tanárnak épp úgy ismernie kell a területet, ahová tanítványait vezeti, mint ahogyan tudnia kell azon célt, amelynek megoldását tűzi tanítványai elé. Céltalan barangolások, terv nélküli csatangolások nem engedhetők meg, a kirándulások inkább biológiai, mint rendszertani jellegűek, vagyis főfeladatuk tüzendő ki inkább: a tó, a lombos erdő, vagy fenyves, a rét, a szántó-föld, a mező stb. állat- és növényvilágának tanulmányozása a maga egészében és vonatkozásban egyéb a megfigyelésre kínálkozó viszonyok észlelésével, vagy például a fák tövében tenyésző növények és tartózkodó állatok gyűjtése, nemkülönben egyes gyümölcsfák virágzásának,

gyümölcsözésének, levélrügyei fakadásának, esetleg lombhullatásának, hasonlóan a madarak elköltözésének, visszaérkezésének, fészekrakásának, egyes rovarok megjelenésének s egyes virágok látogatásának megfigyelése stb., mint egyszerűen kizárólagosan a lepkék, bogarak vagy akár a növények gyűjtése. A kirándulás eredménye közös megbeszélés útján mindig feldolgozandó, de itt is a tanulók saját megfigyeléseinek érvényesülni kell. Madártojás-gyűjtés, nemkülönben a tömeges gyűjtés meghatározott cél nélkül semmi körülmények közt sem tűrhető; hasonlóan az újabb időben divatba jött több napra terjedő tanulmányi kirándulások is csak úgy értékesíthetők a tanítás érdekében, ha azok egyszersmind össze vannak ott kötve valamely vidék állat-növényéletének, közeteinek, hegyalakulatainak, vízmosásainak tanulmányozásával, geográfiai, műtörténelmi ismeretek megszerzésével, különben azok egyszerű turista utazásoknál nem egyebek. A tanulmányi kirándulásokra és az ezzel kapcsolatos gyakorlatokra legfeljebb, de legalább is kéthetenként egy délután fordítandó.

Ismervén a kirándulások, gyakorlatok célját és feladatát, lássuk már most, hogy hogyan lehetne azokat legegyszerűbben megvalósítani; — előre kijelentem, hogy a megvalósítás legnagyobb részt a vezetőség és a tanári kar belátásától függ és így kis jóakarattal könnyen életbe léptethető, anélkül azonban, hogy az esetleges más elfoglaltságot lényegesen érintene, csak a tantervnek kell eleget tenni és azt figyelembe venni.

Az egész tananyagot egyes hetekre megfelelő táblázatba osztottam be, ú. n. tanmenetet készítettem. E tanmenet természetesen helyi viszonyoknak megfelelően változik. Megjegyezvén, hogy ez csak kísérlet akar lenni, amelynek alapján lehet, sőt szükséges jobbat és célszerűbbet is készíteni.

A szorgalmi idő 10 hónap, ebből azonban 1 hónapot leszámítottam a karácsonyi és husvét-i szünetekre, a június hónapot pedig rendszeres ismétlésekre és vizsgálatokra; ennél fogva marad 8 hónap, vagyis 32 hét. Az előírt tananyagot 32 hétre osztottam fel, még pedig a növénytanról XVI, az állattanról VIII. tárgycsoportot vettem fel; a gyakorlatokat és kirándulásokat pedig, amennyire lehetséges volt, a tárgycsoportokkal egyeztettem, hogy ily módon az előadások, a gyakorlatok és kirándulások a tanuló ismereteit kölcsönösen kiegészítsék. A gyakorlatok és kirándulások különben külön-külön véve is szerves egészet képeznek. Vagyis felvettem 32 hetet, ami 64 előadási órának és 16 gyakorlati és kirándulási délutánnak felel meg. (A „Tárgycsoportokat“ lásd a 272., 273., 274. és 275. lapokon.)

Természettudományok korszakát éljük. A művelt nemzetek mindenhol iparkodnak a technika, a kémia, a biológia vívmányait gyakorlatilag is érvényesíteni az illető nemzet javára, az emberiség boldogulására. Németországban például a német természetvizsgálók és orvosok 1905. évben Meranban tartott nagygyűlése alkalmával külön javaslatot dolgoztak ki, hogy a természettudományok képzőereje az iskolákban minden tekintetben érvényesüljön, pedig, mint tudjuk, a németországi képzőkben és iskolákban a természettudományokra szánt órák száma sokkal nagyobb,

mint nálunk és ami nevezetes, a demonstrálás, a mikroszkóp használata nemcsak kötelező, de sokkal intenzívebb. E tekintetben csak mi maradnánk hátra?! — De nem! — Hisz itt van a mi egyesületünk, amely minden szépért és jóért lelkesedik és amelynek kebelében már oly sok szép eszme vált igévé. E tekintetben is teljes bizalommal fordulok a nagyon tisztelt Választmányhoz, saját hatáskörében méltóztatnék intézkedni, és az intéző körök figyelmét szíveskednék felhívni, a természettudományok tanítása körül tapasztalható hiányokra, a tantervben kiszabott órák elégtelenségére, amelyen szerintem a kötelező kirándulások és a vele kapcsolatos gyakorlatok elrendelésével — az iskolai botanikus kert, tanulógyűjtemény rendezésével — lehetne ez idő szerint legjobban segíteni. Ily módon az élet és az iskola párhuzamosan haladhatnának egymással. Ezzel azután magától megoldódnék még egy másik igen fontos személyi kérdés is a képzőkben, t. i. a tanárkérdés is. Véleményem szerint, minden képzőnél a természet- s mennyiségtanra két tanárnak kellene lenni; jelenleg azonban — miután az órák száma egy tanárnak sok, kettőnek kevés — többnyire csak egy van, az óratöbbletet pedig vagy az illető tanár, vagy pedig más — esetleg a német nyelv professzora — látja el. Az ilyen formai eljárás pedig a képzés szintjét nem emeli, csak is az órák előadásának tesz formailag eleget. Ha a kötelező délutáni kirándulás és a vele kapcsolatos gyakorlatokat házilag vagy rendeletileg életbeléptetnők, akkor két tanárra lenne okvetlenül szükség; az egyik tanár tanítaná a mennyiségtani, természettani tárgyakat a csillagászati földrajzzal; — a másik tanár pedig előadná a növénytant heti 2 órában, az ásványtant és a kémiát heti 3 órában, átvénné a testtan ismertetését, — hisz az ügyis ismeretkörébe tartozik — heti 2 óra és így lenne az előadási óra száma 9, amihez jönne még a kötelező állattani, növénytani, ásvány és kémiai gyakorlatokra és kirándulásokra szánt délutánok, mindezt kiegészítik még az előadásokhoz és gyakorlatokhoz való kísérletek előkészítése a botanikus kert, a szertár rendben tartása, stb. és így a kötelező órák száma 18, bőven meg lenne. A tanároknak ilyfajta elfoglaltsága azután képzésüknek is jobban megfelelné, nem szolgálnának egyszerre két úrnak, elég idejük maradna még szaktárgyukkal behatóan is foglalkozni. Legvégül számolnunk kell a kiadásokkal is. Úgy hiszem, ez olyan csekély, hogy ez számba sem jöhet, különben sem szabad semmi áldozattól sem visszariadni, csakhogy a tanítókopozés mennél inkább tökéletesebb és ami a fő: a célnak megfelelő legyen. Ha egy osztályra 30 tanulót veszünk fel, úgy minden 5-nek kezébe adhatunk egy-egy mikroszkópot. Egy a célnak megfelelő mikroszkóp ára 60 korona, — ilyent 1903. évben be is mutattam — a gyakorlatokhoz szükséges boncoló, mikroszkóvizáló stb. eszközök asztalonként 30 korona, vegyesek 150—200 korona, vagyis az egész alapfelszerelés képzőnként 600 koronába kerülne, amihez jönne azután az évi szükséglet, az anyag beszerzése, stb., melyre évenként 100 korona elegendő lenne. Különben becses kívánságukra e tekintetben is részletes költségvetést állíthatok össze.

Szabadjon befejezésül még a szertárak ügyét is szellőztetni, mint amely szintén igen fontos segédeszköz az állat- és növénytan tanításánál.

I. osztály.

N ö v é n y -

Tárgycsoportok :

- I. Az őszi flóra egyes növényeinek leírása.
 II. Kerti növények, gyümölcsfák.
 III. Erdei fák és cserjék.
 IV. Termés, összefoglalás.
- V. Meleg és forró égővinövények.
 VI. Virágtalan növények.
 VII. Növények külső alakulata.
 VIII. A növények belső alakulata, felépülésük sejtekből.

1. hét. I. Tárgycsoport. Egyes növények leírása.	Növénygyűjtés ismertetése; herbarium kezelése.	9. hét. V. Tárgycsoport. Dél-Európai és ázsiai növények.	Mikroskóp ismer- tetése, bevezető gyakorlatok.
2. hét. I. Tárgycsoport. Egyes növények leírása.		10. hét. V. Tárgycsoport. Afrikai, amerikai és ausztráliai növények.	
3. hét. II. Tárgycsoport. Konyhakerti növények.	Gyűjtő kirándulás. (Növény, termés, gubacs.)	11. hét. VI. Tárgycsoport. Gombák.	Penész, élesztő- gomba, békanyál.
4. hét. II. Tárgycsoport. Kerti gyümölcsfák.		12. hét. VI. Tárgycsoport. Moszatok. Zuzmók. Mohok.	
5. hét. III. Tárgycsoport. Erdi fák.	Gyűjtő kirándulás. (Növény, termés gubacs.)	13. hét. VI. Tárgycsoport. Edényes virágtalanok.	Hagyma epidermis. Bodzafehér. Burgonya, keményítő.
6. hét. III. Tárgycsoport. Cserjék.		14. hét. VII. Tárgycsoport. Gyökér, szár.	
7. hét. IV. Tárgycsoport. Termés.	Gyűjtő kirándulás. (Növény, termés, gubacs.)	15. hét. VII. Tárgycsoport. Levél.	Festőanyagok, metszés, levél- metszet.
8. hét. IV. Tárgycsoport. Összefoglalás.		16. hét. VII. Tárgycsoport. Virág, virágzat.	

33., 34., 35. és 36. hét az anyag

t a n.

Heti óraszám 2 és minden második hét egyik délután gyakorlat vagy kirándulás.

Tárgycsoportok :

- IX. Növények fiziológiája.
 X. A tavaszi flóra egyes növényeinek leírása.
 XI. Kerti növények.
 XII. Mézei gazdasági növények.
- XIII. Ipari növények.
 XIV. Mérges és gyógyító növények.
 XV. Az osztályozás elvei. Rendszerek.
 XVI. Növényföldrajz.

17. hét. VIII. Tárgycsoport. 'Sejt, szövet.	Egyszerű és kétszikű növényzár metszet.	25. hét. XI. Tárgycsoport. Kerti növények.	Gyűjtő kirándulás.
18. hét. VIII. Tárgycsoport. Szár és levél szerkezete.		26. hét. XII. Tárgycsoport. Mezeigazdasági növények.	
19. hét. IX. Tárgycsoport. A növények kémiai összetétele, a táplálék felvétele.	Egyszerűbb fiziológiai kísérletek.	27. hét. XII. Tárgycsoport. Mezeigazdasági növények.	Gyűjtő kirándulás.
20. hét. IX. Tárgycsoport. Aszimiláció, a nedvek áramlása. Transpiráció.		28. hét. XIII. Tárgycsoport. Ipari növények.	
21. hét. IX. Tárgycsoport. Lélegzési táplálkozás szerves vegyületekből.	Növénymorfológiai gyakor- latok, a növényhatározás- hoz való előkészületek. Rügyhatározás.	29. hét. XIV. Tárgycsoport. Mérges és gyógyító növények.	Gyűjtő kirándulás.
22. hét. IX. Tárgycsoport. Szaporodás, növekedés, mozgási tünetek.		30. hét. XV. Tárgycsoport. Az osztályozás elvei, Linné rendszere és egy természetes rendszer váza.	
23. hét. X. Tárgycsoport. Egyes növények leírása.	Gyűjtő kirándulás.	31. hét. XVI. Tárgycsoport. Növényföldrajz.	Herbarium összeállítása, jelesebb tankönyvek, vezé- rkönyvek és segédkönyvek ismertetése.
24. hét. X. Tárgycsoport. Egyes növények leírása.		32. hét. XVI. Tárgycsoport. Magyarországnövényzete, jellemző növényei.	

rendszeres ismétlése és vizsgálatok.

II. osztály.

Á l l a t

Tárgycsoportok:

- I. Az állatelet működései általában. III. Az ízeltlábuak köre.
II. A gerinces állatok ismertetése IV. A puhatestűek és férgek köre.

1. hét. I. Tárgycsoport. Az állat életműködései általában, sejtek, szövetek, életműszerek.	Nyúlboncolás.	9. hét. II. Tárgycsoport. A ház gerinces állatai.	Szőr, toll, selyem, köröm, szájpadhám. Tej, lepkepillékely.
2. hét. I. Tárgycsoport. Külső takaró és csontváz.		10. hét. II. Tárgycsoport. A kert gerinces állatai.	
3. hét. I. Tárgycsoport. Csontváz, izomrendszer.	Madárboncolás.	11. hét. II. Tárgycsoport. A mező gerinces állatai.	Élő infusoriumok, gregarinok, ecetféreg.
4. hét. I. Tárgycsoport. Érzés és szervei.		12. hét. II. Tárgycsoport. A mező és erdő gerinces állatai.	
5. hét. I. Tárgycsoport. Táplálkozás. Vérkeringés.	Béka boncolás és vérkeringés.	13. hét. II. Tárgycsoport. Az erdő gerinces állatai.	Apró édesvizi rákok és férgek.
6. hét. I. Tárgycsoport. Lélegzés, kiválasztás, szaporodás.		14. hét. II. Tárgycsoport. Édesvizi gerincesek.	
7. hét. II. Tárgycsoport. A ház gerinces állatai.	Szem, sziv, halboncolás.	15. hét. II. Tárgycsoport. Tengeri gerincesek.	Méh szájrésze, fulánk, láb. Pókszövőszemölcs, szövőkarom.
8. hét. II. Tárgycsoport. A ház gerinces állatai.		16. hét. II. Tárgycsoport. Külföldi gerinces állatok.	

33., 34., 35. és 36. hét az anyag

t a n.

Heti óraszám 2 és minden második hét egyik délután gyakorlat vagy kirándulás.

Tárgycsoportok:

- V. Tüskebőrűek, bélnélküliek és véglények köre. VII. Az állatok földrajzi elterjedése.
VI. Az állatok rendszeres osztályozása, állatkörök és felosztásuk. VIII. A növényi és állati élet egymásra való kölcsönös hatása.

17. hét. II. Tárgycsoport. Gerincesek összefoglalása.	Rovarváz.	25. hét. III. Tárgycsoport. Rákok. Izeltlábuak összefoglalása.	Gyűjtő kirándulás (pl. hegyi).
18. hét. III. Tárgycsoport. A selyemlepke, méh.		26. hét. IV. Tárgycsoport. Csigák, kagylók, lábasfejűek.	
19. hét. III. Tárgycsoport. A méh ellenségei és az emberi háztartás káros rovarai.	Állatok preparálásának ismertetése.	27. hét. IV. Tárgycsoport. Gyűrűs, fonalféreg és laposféreg.	Gyűjtő kirándulás (pl. erdei).
20. hét. III. Tárgycsoport. A kertirovarok (agyókereket, a fadereket, a zöldhajtásokat, a virágot és termést pusztítókat).		28. hét. V. Tárgycsoport. Tüskebőrűek.	
21. hét. III. Tárgycsoport. A mezei rovarok (a gabonaműveket, kukoricát, repcét, répát, szőlőt pusztítókat).	Gyűjtemények rendben tartása	29. hét. V. Tárgycsoport. Bélnélküliek, véglények.	Gyűjtő kirándulás (pl. réti).
22. hét. III. Tárgycsoport. Az erdei rovarok (hasznos és káros rovarok)		30. hét. VI. Tárgycsoport. Az osztályozás elvei. Rendszeres osztályozás.	
23. hét. III. Tárgycsoport. A vizi rovarok.	Gyűjtő kirándulás (pl. vizi).	31. hét. VII. Tárgycsoport. Állatföldrajz.	Rovargyűjtemények összeállítása, jelesebb tankönyvek, vezér- és segédkönyvek.
24. hét. III. Tárgycsoport. Pókok, százlábuak.		32. hét. VIII. Tárgycsoport. A növényi és állati élet egymásra való hatása.	

rendszeres ismétlése és vizsgálatok.

A természetrajzi szertárban őrzött tanítás és szemléltetés segéd-eszközei, mint tudjuk: a kitömött állatok, csontvázak, csontvázrészecskék, szárazon és nedves úton, borszeszben vagy formaldehydben eltott állatok, növények, anatómiai készítmények, fa- és maggyűjtemények, gipsz-, viasz- vagy papír-machéból készített anatómiai utánzatok, állat- vagy növényminták, kifújt madártojások, rovar-, csiga- és kagylóhéj-, korall-, stb. gyűjtemények, mikroszkópi készítmények és megfelelő fali képek. A régiók által annyira dicsért és becsült szárított növénygyűjtemény a tanítás, szemléltetés értékéből mindinkább veszít s csakis az összefoglalásnál és a tanulásnál értékesíthető.

Állat- és növénytant tanítani megfelelő segédeszközök nélkül nem szabad. A tanártól ugyan nem lehet megkivánni, hogy egyszersmind preparátor is legyen s készítményeit mind maga állítsa elő, de viszont sok olyan állati és növényi készítményt árulnak a tanszerkereskedők, melyek sokkal tanulságosabban, minden nagyobb kézügyesség nélkül a tanítóképzőben megcsinálhatók és összeállíthatók, például: rovarvázak, rovargyűjtemény, mikroszkópi készítmények, stb. Az egyszerűség és közvetlenség, ami az ilyen készítményeknél a szemléltetésben érvényesül, az a bolti dologgal szemben nagyban emeli értékét.

A tanárnak vigyáznia kell, hogy a felszerelésben csakis a szükséges dolgokra szorítkozzék; amit pedig veszünk, annak kifogástalanul jónak és hasznavehetőnek kell lenni. Így az olyan állatkészítmények, amelyek nem mutatják az illető állat alakját, amelyek eltorzítottak, amelyek a felismerhetetlenségig összezsugorított állapotban vannak eltéve, azoknak a szertárakban helyük nincs, azok csak arra valók, hogy róluk a tanulók teljesen hamis fogalmakat és képzeteket alkothassanak maguknak. Minden természeti tárgynak a tudomány és a pedagógia követelményeinek megfelelően kell konzerválva és felállítva lennie, mert csakis az ily módon eltott készítmények felelnek meg a tanítás követelményeinek. Azonkívül minden tárgyon ki kell tüntetve lenni — még pedig olvashatóan — az illető készítmény mivolta, az illető állat neve, hazája, ott, ahol szükséges még más magyarázó megjegyzés, — magyar, esetleg latin nyelven — más nyelvű felírások mellőzendők. Ajánlhatók a biológiai momentumokat, a rovar átalakulását, stb. feltüntető preparátumok. Mindezt kiegészíti, hogy gyűjteményünk összeállításában, a képek megválasztásában első sorban hazai állatok és növények, még pedig különösen az illető tanítóképző vidékének faunájára és flórájára kell tekintettel lenni, továbbá hogy gyűjteményünk rendben tartása egyik legfőbb kötelességünk.

A szépen eltott és felállított készítmény nagy mértékben emeli a tanulók esztétikai érzékét; — a gyűjtemények rendben tartása pedig kiválóan hozzájárul a tanulók rend- és pontosság-szeretetének fejlesztéséhez.

A képzők szertárai azonban, mint a tapasztalat mutatja, nem egészen egyöntetűek. Egyes képzőkben alig van valami, más képzőkben pedig egyik vagy másik természettudományi szakból igen szép felszerelés áll az illető tanár rendelkezésére. E hiányokon is segíteni kellene. Venné kezébe az ügyet Egyesületünk, hívná fel a magas Minisztérium figyelmét,

hogy elérkezett már az idő, midőn jó lenne a képző szertárait hozzáértő szakértőkkel, meghatározott terv szerint átvizsgáltatni, az elavult, vagy oda nem való tárgyakat kicseréltetni, a hiányokat megállapítani és azokat megfelelő módon pótolni, hogy ily módon a tanítás gyümölcsöző legyen és hogy az egyes képzőkből kikerült tanítók ismereteinek szintája körülbelől egyenlő legyen.

Szeretnék még egyet-mást az állat- és növénytan tanításmódjáról, a szemléltetésről, stb. elmondani. Ezeknek előadását azonban becses engedelmükkel jobb időkre hagyom. Most pedig hálás köszönetet mondok Önöknek azért, hogy előadásomat türelemmel végig hallgatni sziveskedtek, de legyenek meggyőződve, hogy előttem az ügy szeretete és fontossága lebeg és azt szeretném, hogy viribus unitis dolgozva, hazánk tanítóképzése mennél jobb, mennél nemzetibb legyen, mert hisz végeredményképpen ettől függ fajunk és népünk boldogulása és műveltsége.

Dr. Vangel Fénő.

Tanítóképzői új tantervünk legbecsesebb intézkedései.¹⁾

Engem is meglepett az a két cikk, mely „Az új tanterv egy nevezetes hibája” cím alatt közlönyünkben ez év folyamán napvilágot látott. Nem is hagyhatom szó nélkül sem az elsőt, sem a másodikat. Jó előre kijelentem azonban, hogy illő komolysággal óhajtok foglalkozni a két cikkel, annyival is inkább, mert írójuknak jó szándékát a legnagyobb készséggel elismerem.

Nem is annyira a cikkek „különös”, vagy nem „különös” volta lepett meg engem, hanem igenis meglepett időszerűtlenségük s elegendő ok nélkül valóságuk egyrészt, másrészt pedig — pedagógiai szempontból ítélvén meg azokat — meglepett érveik súlytalansága és feltűnő egyoldalúsága.

Mind a két cikk azt igyekszik ugyanis bebizonyítani, mennyire „a tanítóképzést veszélyeztető, nevezetes hiba” az, hogy ezentúl az új tanterv értelmében az egyes népiskolai tantárgyak tanítási módszerének közlése s ezt kiegészítőleg minta-tanítások tartása a tanítóképzők összes illetékes szaktanárainak is kötelessége leend.

Először is időszerűtlennek mondtam ennek a nézetnek most történt nyilvánosságra hozatalát. Helyén való lett volna ez az új tanterv vezérlő elveinek megállapításakor, a tanterv-készítés folyamán, sőt még a tanterv életbe léptetését közvetlenül megelőzőleg is talán; és helyén való lesz esetleg újból akkor, ha ismét sorra kerül a tanterv módosítása.

A módszertannak a szaktanárok kezébe való utalása nem olyan ötletszerű intézkedése az új tantervnek, amelyet máról holnapra meg lehetne, tanácsos lenne megváltoztatni. Nem olyan „írott malaszt” az, „mely csak arra szolgál, hogy alkalomadtán egyik-másik igazgató annak köteles végrehajtására hivatkozva, kellemetlenségeket szerezhessen vala-

¹⁾ Visszhangképpen *Palágyi* Lajos t. kartársamnak „Az új tanterv egy nevezetes hibája” című mindakét cikkére. *L. a „Magyar Tanítóképző”* 1906. évi I. és III. füzetét.

mely tanárnak“ vele. Mint szerkesztőnk is helyesen megjegyezte: „alapja és kiindulópontja ez az egész tanterv-módosításnak“. Talpkő ez, amelyre tanítóképzésünk egész rendszerét fektettük. Vezérlő elv ez, amely a tantervkészítőket nehéz munkájukban irányította s amelyre az új tanterv nagyérdemű közrebocsátója is büszkén rámutatott, mondván: „Az új tanterv . . . hivatva rá, hogy tanítóképzésünk történetében *új korszakot* nyisson, melynek fénye oly mértékben éri majd tanítóképzésünk munkásait, amely mértékben hozzájárulnak az új tanulmányi rendnek életbe léptetéséhez“.

Egyedül e vezérlő elv uralomra juttatásának köszönhetjük, hogy a tanítóképző, melynek létjogosultsága is már-már kétségessé vált, az adott körülmények határai között ugyan; de végre mégis kifejezetten *szakiskolai* jelleget nyert. Nagy vívmány ez! Talán a legnagyobb, melyre a tanítóképzés történetében jogos büszkeséggel hivatkozhatunk.

Szakiskolává tette az új tanterv a tanítóképzőt a leghatározottabban akkor, amidőn „a népiskolában is helyet foglaló valamennyi tantárgya körébe beleillesztette annak részletes módszertanát, amivel e tárgyak tanítását, *végcéljában* a hivatásszerű alkalmazás felé terelte“, biztosítván ez által azt, hogy tanítóképzőben ezentúl és „ily módon minden tárgy *a maga módja szerint*, a hivatásszerű szakképzés szolgálatában áll s a tanítóképzés rendszerében a közműveltségi tárgyak tanítása, mint integráns rész, a legszorosabban összeforr a szakképzéssel s ettől el nem választható“.

Az új tanterv éppen az által lett új korszak megnyitója tanítóképzésünk történetében, hogy „a tanítási gyakorlatok intenzív előkészítését tekinti a legfontosabb feladatnak (elrendelvén, hogy) részt kell abban vennie közvetlenül, vagy közvetve mindegyik tanárnak és ezt a célt kell szolgálnia a tanítóképző-intézet egész munkásságának“.

Tanítóképzőben, mint szakiskolában — a fentiek szerint — a közműveltségi tárgyakat sem önmagukért, sőt egyáltalában nem azért és nem úgy kell tanítanunk — de még a pedagógiaiakat sem azzal a céllal, — hogy azoknak továbbfejlesztésére, tudományos művelésére előkészítsük növendékeinket, sem nem azért pusztán, hogy járatosak legyenek bennük a tanulók, hanem első sorban *azért* és olyan mértékben, hogy „felettük uralkodni *s velük céljaikhoz képest* rendelkezni tudjanak“.¹⁾

„Nem az az igazi bölcs — így szól egy amerikai közmondás — aki sokat tud, hanem az, aki a hasznosat és a szükségest tudja“. Nos, ha valakire, akkor az elemi iskolai tanítóra nézve az *első sorban* hasznos és szükséges éppenséggel nem a minél több, hanem „a maga céljaihoz képest“ *minél jobban*. Minthogy erre a „minél jobban“-ra — köztudomás szerint — nem mindig az igen sokat, főképen pedig nem az akármit és akárhogyan tudók képesek és készek rávezetni és ránevelni a *tanítói pályára* törekvő ifjakat: éppen ezért — jól esik ezt feltennünk legalább — tanítóképzőinknek szakiskolákká tételével egyszer s mindenkorra el van vágva az útja és lehetősége annak a legnagyobb veszedelemnek, hogy

¹⁾ L. az új tantervet kibocsátó miniszteri rendeletet.

ez intézetek vezetése és tanári teendőinek ellátása ehhez a „minél jobban”-hoz nem értő, ezt a „mikéntet” egyáltalában nem is érző „szak-tudósokra” bizassék. „Nevezetes hibája”-e az az új tantervnek, ha ilyesmitől megóvjá tanítóképzőinket?

A fent említett vezérő elvnek köszönhetjük annak a határozott kijelentését is, hogy a tanítóképzőnek, *mint szakiskolának* „tanulmányi rendjében a közműveltségi tárgyak épp oly lényegesen hozzátartoznak a hivatásszerű kiképzéshez, mint a pedagógiai tantárgyak és a tanítói gyakorlat”.

Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a tanítóképzőnek — ellentétben a többi, kiváltképen a felsőbb fokú szakiskolákkal (akadémia, egyetem) — nincsen egyetlen közműveltségi tantárgya sem, amely csak közvetett vonatkozásban állana a tanítói szakképzéssel s amelyből e vonatkozások kifejezése, elvonása, az elmélet és gyakorlat közt lehető kapcsolat megállapítása a növendékek tetszésére s erejére volna bízva. Tantárgyak sokaságával elhalmozott tanítónövendékeinknek ilyen elvonások megtételéhez nincsen sem idejük, sem kellő szellemi érettségük.¹⁾ Éppen azért is a tanítóképzőben az egyes tantárgyaknak elméleti tárgyalása a szakszerű gyakorlati alkalmazástól, vagy legalább is a gyakorlatra (elemi iskolai tanításokra) való vonatkoztatástól különválasztottan nemcsak nem tanácsos; de meg sem is engedhető.

Új tantervünk az egyes közműveltségi tantárgyak elméleti tárgyalásának a gyakorlattal való eme szoros kapcsolatát „a tanítóképzés didaktikai egységé”-nek nevezi s ezt az egységet nemcsak szavakban juttatja kifejezésre, hanem fogatosítását is biztosítja. Tette pedig ezt akképpen, hogy „a népiskolai tanítással közelebbi vonatkozásban álló közműveltségi tantárgy-részleteket a magasabb évfolyamokban rendeli tanítani s hogy a népiskolában is helyet foglaló valamennyi tantárgy körébe beleillesztette annak részletes módszertanát” s ez utóbbi rendelkezésből kifolyólag — egy újabb intézkedés — szaktárgyaiból mintatanítások tartására is kötelezte a tanítóképző tanárokat.²⁾

Ezzel az intézkedéssel tanítóképzőinknek nemcsak összes közműveltségi tantárgyai, hanem egyuttal ezeknek szaktanáriai is — egyen-

1) Palágyi kartársam azt is rábizhatónak tartja a tanítójelöltre, mondván: „Ami benne (az oktatásban) elméleti tartalom, *azt levonja* élettanból, lélektanból, gondolkodástanból, pedagógiai történelemből és szervezettanból, — míg az eljárás mikéntjére, a gyakorlati eljárásra vonatkozó részt a gyakorlat útján *kell elsajátítania*”. (Magyar Tanítóképző 1906. évf. 12. oldal). Csodálom, hogy erre Palágyi kartársam is nem hajlandó vállalkozni!

2) Abban az esetben, ha a jelöltek a majdan általuk is tanítandó közműveltségi tantárgyakban egykori céljaikhoz mért jártassággal bírnának, tulajdonképpen nem is lenne szükségük többé közműveltségi tárgyismeretük bővítésére, hanem a szükséges általános pedagógiai kiképzés után nyomban rá lehetne térni a szaktárgyaknak a népiskolai tantervben való szerepe, terjedelme, anyaga didaktikai megokolására s tanításuk didaktikai és metodikai feltételeinek, módjainak s eszközeinek ismertetésére és megmutatására. Elemi iskolai tanítóképzésünk mostani szervezete mellett igaz, hogy tanítványaink közműveltségi tárgyismerete bővítésére is gondot kell még fordítanunk; de maga az a tény, hogy új tantervünk ezt a feladatunkat is gyakorlati céllal s gyakorlati alkalmazással kapcsolatban végzendőnek rendeli: szintén haladást jelent már a tiszta szakképzés felé.

kint és együttesen — a tanítójelölteknek hivatásszerű és egységes kiképzésének szolgálatába állítottak.

Baj ez? „A tanítóképzést veszélyeztető, nevezetes hibája“-e az az új tantervnek, ha ilyesmit rendel és lehetővé tesz?

„Nevezetes hiba“ e az, ha ezentúl — új tantervünk szóban forgó rendelkezései következtében — tanítóképzőink tanárai nem zárkozhatnak el többé egymástól, növendékeiktől s főleg a gyakorló iskolától, mély, tudományos kutatásokkal foglalván el magukat, esetleg kényelmes otthonukban? Ha a tanítóképzésen kívül eső, hivatásukhoz szorosan nem, sőt a legtávolabbról sem tartozó; de a társadalomban és — azt mondják, van rá példa — a „ranglétrán“ is gyors fölfelé haladást biztosító mellékfoglalkozások kieszelésén nem törhetik annyit a fejüket, mert egész odaadással annak a pályának és hivatásnak kell szentelniök ezután idejük, tudásuk és ügyességük legjavát, amelyhez keblük annak idején ifjai lelkesedéssel odavonzotta őket?

Baj-e az, ha tanítóképzőink szaktanárai — speciális módszertanilag kellvén tanítaniok s minta-tanításokat tartaniok — tantárgyuk tanítást módszerét és eszközeit ismertető hazai és külföldi szakirodalommal való foglalkozásra kényszerülnek s ha közben szaktárgyuknak a kultúrában, az ember szellemi, erkölcsi és anyagi életben s a nevelésben való szerepére, más tárgyakkal való kapcsolataira, a tanítóképzőben s a mindennapi és ismétlő iskolában s az ifjusági egyesületben való közlése, sikeres tanítása száz meg száz föltételére, egyszóval a pedagógiai problémáknak egész sorozatára rábukkannak s szeretettel való tanulmányozásukra is rávezettetnek?

Hiba-e az, ha minden tanítóképző tanár — belemélyedvén saját szakja tanítási módszerének tanulmányozásába, — rájön arra, hogy az egyes szaktárgyak, természetük sajátosságait megtartva, hogyan alkalmazkodnak s hogyan kénytelenek alkalmazkodni terjedelmükben, anyagukban s tanításukban a didaktika általános elveihez; ha megismeri szaktárgya tudományos és tanítási módszere közt lehető különbséget és hasonlóságot; ha meggyőződik róla, hogy valamely tantárgy speciális tanítási módszerének biztos ismerete mily nagy jártasságot föltételez az illető szaktudománynak minden részletében és irodalmában s ha végül személyes tapasztalásból is megtudja, hogy az egyes szaktárgyak iskolai feldolgozására — jól jegyezzük meg ez utóbbit — *tanítóképző-intézeti növendékek előtt* más, mint szaktanár önhittség nélkül nem is vállalkozhatik? Hisz az egyes szaktudományok tanításának s tanulásának ma már annyi szakszerűen megokolandó eljárása, föltétele, fogása, eszköze és tárgyi részlete van, hogy mindezeket a pedagógia tanára egyáltalában nem, hanem csakis az illető szaktárggyal behatóan és állandóan foglalkozó tanár ismerheti igazán s ismertetetheti meg a tanítónövendékekkel is kellő eredménnyel, meggyőződést keltő módon.

Baj-e az, ha a tanítóképző szaktanárai tantárgyuk tanításszerű feldolgozása közben önmaguk is rájönnek arra a kételkedésüket teljesen eloszlató felfedezésre, hogy az oktatásnak csakugyan vannak — tudományos szempontból is ma már meglehetősen tisztázott és rendezett — általános elvei; de egyuttal az egyes szaktárgyak természetéből folyó,

nagyszámu különleges föltételei is, és hogy ehhez képest az oktatástan is két, egymástól különválasztottan is tárgyalható részből áll, t. i. *didaktikából* és az ezzel bizonyos fokig alárendeltségi viszonyban lévő *methodikából*, vagy ha úgy tetszik: általános és különleges didaktikából?

Biztos vagyok benne, hogy aki már ennyire haladt, az nem fog megnyugodni addig, amíg a didaktika és methodika mibenlétéről, tárgyköréről s egymáshoz való viszonyukról a legteljesebben nem tájékozódik.¹⁾

Az nem nyugszik meg addig, amíg a saját eszével is meg nem győződik róla, hogy a *didaktika* a nevelő-oktatásnak fogalnát és célját magyarázza, etikai, esztétikai, művelődés- és bölcsészettörténeti anyagát kijelöli és rendezi, élet- és lélektani alapföltételeit, logikai formáját és menetét ismerteti és mindezeket rendszerbe foglalja; míg ellenben a *methodika* csak azt igyekszik elméletileg igazolni és gyakorlati példákon bemutatni, hogy az egyes tantárgyak népiskolai tanítási célja az általános oktatási céllal, az egyes tantárgyak anyaga és ennek terjedelme s osztályonként való elosztása a nevelő-oktatásnak az etikától, esztétikától, művelődés és bölcsészettörténettől megszabott, didaktikai követelményeivel s végül ez anyag közlésének menete, formája, eszközei, a tanítás és tanulás sikerének élet- és lélektani föltételeivel hogyan egyeztetethetők és egyeztetendők össze a népiskolai tanításban?

A metodikának egyszóval az a feladata, hogy a didaktikától megszabott vezérlő elveket az egyes tantárgyak népiskolai tanításában érvényre juttassa. A methodika tehát mindenben alkalmazkodni tartozik a didaktikához. Ellenkezésbe ezek — hacsak rosszakarát nem játszik közre — soha sem jöhetnek egymással, lévén egy szerves egésznek (a pedagógia rendszerének) közös célt szolgáló, egymást kiegészítő tagjai.

„Az általános didaktika eredményeinek szilárd alapja nélkül a speciális didaktika a levegőben lóg s annyi atomra morzsolódik széjjel, ahány tantárgy és tanítási mód csak van benne“.²⁾ Mi akadályoz bennünket abban, hogy erre a „szilárd alapra“ ráhelyezkedjünk? Hisz nyilvánvaló dolog, hogy csak akkor lépünk majd le a szubjektív önkényeskedés teréről és közeledünk az objektív igazság megismeréséhez,³⁾ ha ezt megcselekedjük. És ha ezt megtettük, akkor semmiesetre sem fog bekövetkezni — nem következhetik be — közöttünk a surlódások és „a határvillongások száz meg száz esete“; sőt eilenkezőleg: az egyetértő, egy cél felé törekvő, szeretettel és lelkesedéssel folytatott, komoly munkásság áldásaiban lesz részünk úgy nekünk, mint az általunk szolgált magyar tanítóképzés és népoktatás szent ügyének.

Lehet-e, helyes dolog-e „a tanítóképzést veszélyeztető, nevezetes

¹⁾ Legmelegebben ajánlhatom e célra — minthogy legkönnyebben hozzáférhető — a Rein Vilmos dr.: „Pädagogik in systematischer Darstellung“, még inkább a Rein-Pickel-Scheller: „Theorie und Praxis des Volksschulunterrichtes“ c. munkáit. Ez utóbbinak különösen első kötetét ajánlom. De eléggé tájékoztat e kérdésben a Rein: „Pädagogik im Grundriss“ c. könyvecskéje, vagy a nagyobbára ennek alapján készült Weszely-féle „Pedagógia“ (Stampfel-Révai kiadása), sőt a növendékek kezében lévő Weszely: „Neveléstan, oktatástan és módszertan“ c. tankönyv is.

²⁾ Dr. W. Rein: „Pädagogik im Grundriss“ 2. kiadás, 116. oldal.

³⁾ L. u. ott.

hibá"-nak minősíteni új tantervünknek azt az intézkedését, amely ily nagyszerű eredményekkel kecsegtet?!

Palágyi L. t. kartársam azt mondja, hogy nincsen ilyen, fentebb említett *szilárd alapunk*. Állítása mellett tanuskodásra szólítja a „Pädagogische Blätter szerkesztőjét, a góthai *Muthesiust* is, kinek szintén az a véleménye, hogy „még távol állunk attól, hogy általános érvényű tudományos didaktikánk lenne s még ugyancsak hiányzik a közös álláspont, melyen találkozhatnék mindenki, aki módszertanról ír, vagy módszertant tanít“.

Ez, így egészen véve igaz. De van-e egyáltalában olyan tudományos elmélet, amely hipotézisek nélkül való s amelyet a föld kerek ségén mindenki föltétlenül és mindenkorra hitelesnek elismert? És, ha van is ilyen egyetemes érvényű tudományos elmélet: ki biztosít bennünket arról, hogy mindenki annak az álláspontjára fog helyezkedni és nem egy másikéra, amely lehet esetleg éppen olyan helyes; de mégsem ugyanaz?

Azt meg szintén nem állíthatja senki sem jóhiszeműleg, hogy még idáig egyáltalában nincsen didaktikai elméletünk. Itt van például a Herbart-Ziller-Rein-féle tudományos didaktikai elmélet, amely a jenai pedagógiai szeminárium tagjai révén immár az egész világon — nálunk is — eléggé ismeretes. Ezt vették alapul összes újabban készült tanítóképzői oktatástani kézikönyveink, ezt tanulják tehát növendékeink is azokból. Mi akadályoz bennünket abban, hogy ennek a didaktikai elméletnek álláspontjára helyezkedjünk? Mi akadályozhat meg abban, hogy egyáltalában ráhelyezkedjünk valamelyes álláspontra?! Nem erkölcsi kötelességünk-e egyuttal, hogy mindannyian a magunk részéről is helyesnek tartjuk azt, amit ilyen gyanánt növendékeinknek követésre ajánlunk?

És, ha nem mindenben értünk egyet a Herbart-Ziller-Rein-féle tudományos didaktikai elmélettel: mi kárunk lehet abból, ha a növendékeinknek tanítandó didaktikai és metodikai elvekre nézve — noha egyelőre talán csak egy-egy intézet tanártestülete körében — közös akarattal egységes megállapodásra juthatunk? Szerintem fölötte becses eredménynek volna tekinthető már ez is. Olyan eredmény lenne ez, amilyent kívánnunk nemcsak jó, hanem föltétlenül szükséges is. Az erre való buzgó törekvést nem egyedül az új tanterv parancsolja nekünk, hanem kötelességünk ké teszi azt egyuttal tanári lelkiismeretünk, úgyszintén növendékeink és azok leendő tanítványainak érdeke is.

Ha még nem lenne is szilárd didaktikai alapunk, teremtenünk kellene ilyent. Új tantervünknek éppen az az intézkedése nyújt nekünk módot és alkalmat erre, amelyet *Palágyi* kartársunk „a tanítóképzést veszélyeztető, nevezetes hibá"-nak minősít.

Mondhatjuk-e időszerűnek ezt az aggodalmaskodó véleményt akkor, amidőn még voltaképen meg sem kísérltük a didaktikai és metodikai alapelvekben való egységre jutást sem mi, sem Muthesiúsék. Bizonyára nem! Akik ezt megkísérlették, azok előtt nem is lesz ez időszerű soha többé.

De nem tarthatjuk helyén valónak e nézetet azért sem, mert nincs rá elegendő okunk.

Azok az érvek, miket Palágyi, Muthesius és más németek — mert ismerek többeket is — gyakorlati, személyes tapasztalást nélkülöző, szubjektív föltevésük támogatására felhoznak, egyáltalában nem elég erősek, nem elég súlyosak ahhoz, hogy új tantervünk megtámadott vezérlő elvét megdöntsék s az annak tervbe vett gyakorlati megvalósításához fűzőt — fentebb általam is vázolt — reményeinket megsemmisítsék. Utjába állanak ennek a törekvésnek minálunk a tanítóképzők mindama tanártestületei s jól tudom, hogy ezeké a többség — melyek nemcsak az új tantervet üdvözölték annak idején kitörő lelkesedéssel, hanem a gyakorlati kiképzés tárgyában kiadott rendelet szándékait is helyeselték. Bizonyoságot tesznek erről mindazok az értesítések, melyek „A gyakorlati kiképzés” cím alatt közlönyünkben eddig megjelentek s ezután meg fognak jelenni,

Általában véve az lepett meg a legjobban Palágyi Lajos cikkeiben, hogy a bennük kifejtett nézetével nem egyező, sőt azt nemcsak gyengítő, hanem egyenesen fölöslegessé tevő véleményekre, adatokra és tényekre egyáltalában nem volt tekintettel. Föltűnő az érvelésnek ez az egyoldalúsága különösen a második cikkében, a Muthesiustól vett idézeteknél.

Muthesius t. i. nem egészen úgy gondolkozik a tanítónövendékek oktatástani kiképzéséről s a tanítóképzői tanárok feladatairól, amint őt Palágyi kartársam a tőle vett idézetekben tanuként elibénk állítja.

Eloolvastam s le is másoltam annak idején azokat a vezérelveket, amiket *Muthesius* Károly a poroszországi 1901. évi tanítóképzői új tanterv bírálata kapcsán a tanítónövendékek oktatástani, elméleti és gyakorlati kiképzésére nézve megállapított s mint egyéni véleményt közrebocsátott.¹⁾

Tény az, hogy Muthesius azt kívánja, hogy „az általános és speciális oktatástan egy tanár kezében legyen s így a hivatásbeli szakképzésnek egészében különálló s körülhatárolt tárgyát képezze,” minthogy a „tudományos methodika mai állapota még nem olyan, hogy a tanárok között — ha többen tanítják azt — minden lényeges methodikai kérdésben föl-tételezhető lenne minden továbbiak nélkül az összhang, az egyetértés.”

De mond ám Muthesius egyebet is nyomban a fentiek után. Azt mondja t. i. szóról-szóra: „*Megengedhető, sőt bizonyos esetekben kívánatosnak is mutatkozik a művészeti tárgyak, rajzolás, ének, úgyszintén a torna és írás methodikájának az illetékes szaktanárok kezébe való utalása.*”

Ezzel elismeri maga Muthesius is azt, hogy az oktatástan csakugyan két, külön-külön is tanítható részből áll, amit Palágyi kartársam nem ismer el. Annyira önállóan, egymástól különválasztottan is tanítható az oktatástan e két ága Muthesius szerint, hogy ő maga is nemcsak külön-külön elhatárolja a didaktika és methodika tárgykörét, mondván, hogy: „Az általános oktatástan feladata az, hogy a nevelő-oktatás rendszeres elméletét nyújtsa, a speciális módszertané pedig az, hogy az általános, rendszeres elméletnek az egyes népiskolai tantárgyakra való alkalmazhatóságát bebizonyítsa és bemutassa,” sőt időben is „a speciális módszertan tárgyalásának — Muthesius szerint — közvetlenül az általános oktatástan után kell következnie.”

1) „*Unterrichtslehre und Unterrichtspraxis*“. Leitsätze von Karl Muthesius. Jahrbuch des Vereins für wissenschaftliche Pädagogie. XXXIV. Jahrgang.

És még sok mást is követel Muthesius olyant, amit Palágyi kartársam nem vett figyelembe. Így pl. azt a legeslegfőbb vezérlő elvet sem, melyet Muthesius olyan nagyon hangsúlyoz, hogy t. i. „*Az összes (általa) felsorolt (tanítóképző-intézeti) intézményeknek (virágzása) gyarapodása attól függ, hogy vajjon a tanítóképző-intézet egész tanár-testülete egyetértő-e épp úgy a tanítói hivatás ideális felfogásában, valamint az alapvető pedagógiai és **methodikai** nézetekben.*”

Palágyi erre egyáltalában nem gondol s egy szóval sem mondja az ilyen mindenekben megnyilatkozó egyetértés szükségességét s nem ajánl módot ilyennek létesítésére a tanítóképző tanárok között. Muthesius ezt is megtette.

Azt kívánja u. i. Muthesius:

1-ször hogy „a tanítóképző-intézeti szaktanárok tanítsák a gyakorló iskolában is állandóan a saját szaktárgyukat.” (Osztott iskolákat ért itt természetesen. Így aztán bizonyára lesz módjukban az egyes közműveltségi tárgyak tanárainak arra, hogy tárgyuk speciális tanítási módszerét is közöljék és megmutassák a tanítójelölteknek, akik hospitálni tartoznak óráikon)

2-szor, hogy „a tanítónövendékek u. n. folytatólagos tanításának felügyeletében a módszertan tanárán kívül az összes többi tanítóképzői tanárok is részt vegyenek. Ezek a felügyelő tanárok azután az általuk meghallgatott tanítás végén először is magával a tanítónövendékekkel közlik arra vonatkozó megjegyzéseiket, s kimerítő jelentést is tesznek megfigyeléseikről a hetenkint tartandó együttes tanácskozásokon, melyeken meg van engedve a tanító jelölteknek is, hogy viszontmegjegyzéseiket illő formában előadják.”

3-szor: hogy „a tanítónövendékek hospitálásaik eredményeiről is beszámoló vizsgálatot tegyenek (évnegyedenként) s ezeken jelen tartoznak lenni az összes tanítóképzői tanárok. Ugyancsak az ő együttes jelenlétükben tárgyaltnak a tanítónövendékek tanításaira vonatkozó megfigyeléseikről szóló jelentéseik is. *Az egyes szaktanárok közt netalán felmerülő nézetkülönbségek így vajmi könnyen összeegyeztethetők és kiegyenlíthetők.*” (Lám, lám: Muthesius is lehetőnek, sőt föltétlenül szükségesnek is tartja a methodikai elvekben való egységre jutást!)

4-szer: „minden tanítónövendéknek különös gondozására bízandó a gyakorló-iskolai növendékek egy része. Kötelessége a jelöltnek ezekkel különösképen is törődni, minden tekintetben segítségükre lenni, magukviséletét ellenőrizni, az iskola és szülői ház közt a közvetítést teljesíteni. Időről-időre iskolai tanácskozások is tartandók (hetenkint) abból a célból, hogy azokon a tanítójelöltek a szülőknél tett látogatásaikról s egyéb nevelői ténykedéseikről általános jelentéseiket megtehessék. Az iskolai év végére minden tanítónövendék egyik gondozottjáról kimerítő jellemképet köteles elkészíteni s azt e célra beállítandó értekezleten előterjeszteni.

Hogy a tanítónövendékek mindezeket lelkiismeretesen és tapintatosan teljesítsék: erről szintén a tanítóképzői tanároknak kell gondoskodniok. Ezért minden tanítóképzői tanárnak beosztandó felügyeletre egynéhány tanítójelölt gondozottjaikkal egyetemben. Ez felügyel rájuk és szükség esetén maga is érintkezésbe lép a gyermekek szüleivel.” (Ez aztán az

igazi egységes résztvétele a tanítóképző összes tanárainak a leendő tanítók szakképzésében!)

5-ször: „Az összes tanítóképzői tanárok és tanítójelöltek által a gyakorló-iskolában végzett ténykedéseknek középpontja — Muthesius szerint — az igazgató elnöklete alatt hetenkint tartandó gyakorló-iskolai tanácskozmány (értekezlet) legyen. Jelen kell lenniök ezeken a hetenkénti értekezleteken az összes tanítóképzői tanároknak és növendékeknek. Itt aztán beható és együttes tárgyalás alá kerülnek a gyakorló iskolai tanításra és nevelésre vonatkozó összes kérdések és ügyek. Összefoglalatik és az egységes, kialakult pedagógiai gondolatkör (közvélemény) ellenőrzése alá vettetik itt újból és újból a tanítójelöltek pedagógiai kiképzésének minden egyes ügye, intézménye, a pedagógiai ténykedés minden egyes jelensége egész terjedelmében. Ezeken a gyakorló-iskolai értekezleteken jut a legtalálóbban kifejezésre — Muthesius szerint — az, hogy a tanárokat és növendékeket egy nagyjelentőségű művön való együttes munkálkodás fűzi össze s hogy az ebből származó érdekközösség a legnagyobb biztosítéka a tanítójelöltek pedagógiai gondolkozása, ténykedése és egész tanítói személyiségük folytonos és tartós tökéletesedésének, nemesedésének.“¹⁾

Ime ezeket kívánja Muthesius a tanítóképzői tanároktól s így gondolkodik a tanítóképzőnek, mint szakiskolának hivatásáról! Méltán csodálkozhatunk rajta, hogy ilyen gondolkozás s ilyen rendszabályok mellett is miért ragaszkodik ahhoz a nézetéhez, hogy a didaktika és methodika tanítása egy tanárra bízassék. Feltűnő ellenmondásba jön különben saját magával, amidőn ő maga is nemcsak megengedhetőnek tartja ennek ellenkezőjét és még inkább akkor, amikor a pedagógia alapvető tárgyainak testtan, lélektan, logika, továbbá a neveléstörténetnek és iskolai szervezet-tannak az oktatástan tanításától különválasztottan, más-más tanár által való tanítását is megengedhetőnek tartja, ismételten így hangsúlyozván, hogy „a tanítójelöltek gyakorlati kiképzése a tanítóképzői igazgatónak és a *methodika tanárának* jelenléte mellett végzendő.“ Az oktatástan tanárat következetesen így nevezi: „Lehrer der Methodik.“ Nyilván azért teszi ezt, mert „Lehrer der allgemeinen Pädagogik“ ő maga, mint igazgató. Ezt több helyen is így tapasztaltam Németországban.

No, de ha már Muthesius az oktatástan mind a két ágának egy tanár kezében való egyesítését kívánja — mint láttuk nem föltétlenül — miért kardoskodik *csak* emellett Palágyi kartársam, miért nem sürgeti mindazoknak az összes tanárokat a jelöltek pedagógia gyakorlati és elméleti kiképzésében egyesítő, a pedagógiai és *methodikai* elvekben való egységre jutásuk lehetőségét biztosító intézményeknek életbe léptetését is, amiket Muthesius sürget? Ez igazán meglepő!

Ezek után még csak egy állítására terjeszkedem ki röviden a Palágyi kartársam első cikkének.

¹⁾ Ez idézetekből is kitetszik, milyen érdekesek Muthesiusnak a tanítójelöltek szakkiképzésére vonatkozó vezérelvei. Talán nem volna felesleges a M. T.-ben való ismeretetésük sem? Erre kész is volnék, ha igen tisztelt szerkesztőnk szives lenne ilyen tárgyu cikknek helyet szorítani közlőnyünkben. (Igen szivesen. Szerk.)

Azt mondja ugyanis egy helyütt, hogy: „A jövő tanévtől kezdve lesz tehát az új tanterv szerint egy oktatástani tanár, aki az egész oktatástant tanítja majd általánosságban és tanítja majd az összes népiskolai tárgyak módszerét is. Mellette egyidejűleg azonban valamennyi tanár szintén tanítani fogja a maga tárgya népiskolai módszerét.”

Ezt így olvasta ki Palágyi kartársam az új tanterv oktatástanról szóló fejezetéből.

Őszintém megvallom, én ezt nem tudom abból a fejezetből kiolvasni. De véleményem szerint ama szakasz írójának sem volt szándékában az, hogy abból olyasfélélet kiolvastasson.

En szerintem ez a szakasz csak azt mondja meg, hogy a pedagógia tanára által tanítandó didaktikának mire kell kiterjeszkednie? Ki kell terjeszkednie a többi közt: A népiskolai tantárgyak tanításának *általános* elveire, a népiskolai tantervben való szereplésüknek, anyaguk osztályonként való elosztásának, az órarendben való elhelyezésüknek stb.-nek didaktikai megokolására. Csak természetes, hogy fel kellett itt sorolni azt, hogy a népiskolai tantervben — melyet didaktikai szempontból ismertetni a pedagógia körébe tartozik — milyen tantárgyak szerepelnek?! De valamint minden egyes tanítóképzői közműveltségi szaktárgy után megjelöli tantervünk az illető tantárgy tanára által tanítandó *methodikai* részletet, éppen úgy jelezve van a pedagógiai tárgyak után is az, mely népiskolai tantárgyak speciális módszertanát kell a pedagógia szaktanárának tanítania?

Eszerint az általános oktatástan tanára is fog tanítani részletes módszertant: az írás, olvasás, a beszéd és értelemgyakorlatok methodikáját t. i. amit meg neki kell tudnia s nem más szaktanárnak is egyúttal, aminthogy a többi tantárgyak speciális módszertanát is csak az illető szaktanárok kötelesek tudni s a pedagógia tanára nem föltétlenül olyan tüzetesen.

Másképp nem is boldogulhatna a pedagógia tanára, ha a didaktikát nem különítette volna el tantervünk a methodikától, az egyes szaktanárokra bízván az utóbbinak tanítását. Jól jegyezzük meg ugyanis, hogy a pedagógia tanárának az egész neveléstani és didaktikai tanítási anyagnak elvégzésére s még hozzá az írás, olvasás, a beszéd és értelmi gyakorlat speciális módszerének ismertetésére s e tárgyak egész anyagának is módszeres feldolgozására, hetenkint csupán 2, modd *két* óra áll rendelkezésre.

Szívesen elismerem, hogy a többi szaktanárnak saját tárgya anyagának elvégzése után talán még kevesebb ideje lesz szaktárgya népiskolai tantervének, vezér- és tankönyveinek, tanítási eszközeinek megismertetésére s egyes részletek módszeres feldolgozására, ha csak a speciális módszertannak különő rát nem állítunk be jövőre a tantervbe. Poroszországban ez így van.

Ez utóbbi kérdés megoldásáról mindenestre gondoskodnunk kell; de az most nem tartozik rám.¹⁾ Sietek befejezni soraimat. Mielőtt ezt megtenném, tartozom Palágyi kartársamnak annak az őszinte közlésével,

¹⁾ Legközelebb hozzá óhajtok szólni én is e kérdéshez.

hogy az első cikkében idézett — szóbanforgó — tantervi szakasz értelmének általam történt megállapításában nem értenek egyet velem a mi tanári testületünk tagjai sem. A pedagógia szaktanára pl. ragaszkodik hozzá, hogy *ő* is tanítja az általános oktatástant s az írás, olvasás és beszédértelem gyakorlat speciális módszertana mellett az összes többi tantárgyak speciális módszertanát is. Az utóbbi időben már *ő* is hangoztatja, hogy ezt az idő rövidsége miatt nem az *ő* szaktárgyait illetőleg csak igen nagy vonásokban, felületesen végezheti. De már azt nem helyteleníti sem *ő*, sem a többi tanár-társam, hogy az összes szaktanároknak is tanítaniok kell ezentúl tárgyuk népiskolai módszerét. Örömmel végzik is már a növendékek próba-tanításokra való előkészítését, tartanak mintatanításokat, egyszóval résztvesznek a jelöltek hivatásszerű kiképzésében.

Új tantervünknek Palágyi által idézett, oktatástanról szóló (II.) szakasza azonban — úgy látszik — mégis csak *kétféleképpen is* értelmezhető. Föltétlenül kívánatos tehát minden kétséget kizáró, hivatalos magyarázata. Szerintem — a szakképzést illetőleg — főként ez a hibája új tantervünknek, amelyre legyen szabad mély tisztelettel fölhívnom tanítóképzésünk éles szemű irányítójának szives figyelmét.

Amiről azt állítja Palágyi kartársam, hogy „a tanítóképzést veszélyeztető, nevezetes hiba,“ én azt a magam részéről *új tantervünk legbecsesebb intézkedésének tartom*. Rá akartam volna mutatni még több állításának pedagógiai szempontból való súlytalanságára is; de ez azt hiszem, különösen a cikkem első felében elmondottak után egészen fölösleges.

Azzal a szívbéli óhajtással zárom be soraimat: vajha a Palágyi kartársam által felszínre vetett kérdésben minél előbb s mindannyian egyetértő megállapodásra juthatnánk! Kövessük *Herbartnak*, a pedagógia e nagymesterének jelszavát s akkor biztos reményünk lehet erre. „Durch Untersuchung zur Wahrheit, und durch Diskussion zur Klarheit!“

(Kolozsvár.)

Répay Dániel.

Gyakorlati kiképzés a csurgói állami tanítóképzőben.

Az 1905. év fordulópont a tanítóképzők történetében.

A három évvel korábban kiadott tantervben jobban kidomborodik ugyan képzőinknek szakiskolai mivolta, mint az előzőekben; előírja s legfontosabbnak tekinti a tanítási gyakorlatok intenzív előkészítését, melyben közvetlenül vagy közvetve mindegyik tanárnak részt kell vennie s ezt a célt szolgálnia a tanítóképző egész munkásságának; mindazáltal az e cél elérésére szolgáló mód s a tanárok abban való részvételének mikéntje nyílt kérdésnek hagyatván: e részvétel jobbára írott malaszt lett volna, ha azt az 1905. évi 57.313. számú rendelet pontosabban s okszerűen nem szabályozza.

E rendelet — nem lévén az új tantervhez még megfelelő utasítás — szükségképpen folyománya az 1902. évi tantervnek, amelyet éppen ezért mi is, mint mindazok, kik a gyakorlati kiképzésnek sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint az a tantervekben kidomborodott, — örömmel fogadtuk. — Némi aggályunk volt, aminek jegyzőkönyvünkben is

nyoma maradt, s ami megegyezik *Hodossy Béla* kartársnak az 1905. évi novemberi számban kifejezett ama véleményével, miszerint „sajnálattal látja, erre a fontos munkára a képezdei tanárok nem a köteles tanórán belül köteleztettek.” De azért nem volt csak egy is, ki készséggel ne vállalkozott volna úgy a gyakorló-iskola látogatására, mint a mintaleckék adására, s mikor a novemberi „Újabb rendelet” megjelent, már rendes, gyakorlati munkában talált bennünket, s már az új dolog szokatlan kezdetén is túl voltunk. Bizonyos, hogy a szükségesség hozta ez újabb rendeletet létre, bár én a magam részéről nem tudom elképzelni, hogy egy tanítóképző-intézeti tanár egyúttal ne a legjobb tanító is legyen. Nem látom egyúttal okadatoltnak *Palágyi Lajos* „Az új tanterv egy nevezetes hibája” című értekezésének amaz állítását, hogy az új tantervnek megfelelően „gyökeresen átalakítandó a tanítóképző tanárok képzése és minősítése.” Eppen ellenkezőleg, a mai tartandó fenn, illetőleg éppen a napokban megjelent képzési rendszer, mert ha ez hajtatik végre teljes pontossággal úgy, amint elő van írva, magában foglalja az a jó tanító biztosítékát is. Tessék csak végig gondolni a mai képzésnek fázisait! Öt esztendő tölthettem benne s ez idő alatt nem láttam egyet is a jelöltek között, ki ne lett volna körülbelül a legjobb tanító is; akit visszatartanak tanítóképző tanárjelöltnek, az már sok rostáláson ment keresztül s az nem igen fog megijedni a gyakorló-iskolai tanítástól. Ismert dolog azonban, hogy nemcsak e képzési módon lehet eljutni a tanítóképző-tanári katedráig, sokszor még nem is a kitűnő tanítói munkásság elismeréséül, — ezekkel természetes, hogy nem számolhat s nem kötheti meg magát semmiféle tanterv. Könnyit rajtuk s alkalmat ad az utánképzésre az újabb rendelet, — de a tanítóképző-tanárok képzéséhez az újabb rendelethez szükség nincsen, különösen az általános szervezést illetőleg. Az a szervezet oly tanárokat képez, kik magukat mindig tanítóknak érezve, magasabb tanulmányaikban is mindig ezt érezve, képzik magukat öntudatosan jövő hivatásukra: a jó tanítóképzésre; ez pedig elválaszthatatlan a gyakorló-iskolai intenzív működéstől úgy a tanár, mint a növendék részéről. Semmi szükség nem volna a külön tanítóképző-tanárok képzésére, ha a *Palágyi Lajos* kolléga eme lekicsinyítése a tanárok tanítói működésének: igaza volna. *Igenis, az a tanítóképző-tanár hivatása, hogy mintatanító legyen* s ha nem az volna, elhallgatnám s arra törekedném, hogy az legyenek. Meglévén most már erre is a tantervnek határozott kívánalma, bizonyos, hogy az erre való képzés is jobban figyelembe fog vétetni tanárjelölteink képzésénél.

A tanítóképzést veszélyeztető „nevezetes hiba” szintén nem tudta felkelteni félelmemet s nem látom azt a nagy veszedelmet, mely tanítóképzésünk „hőn szeretett ügyét” fenyegeti.

Ma már benne vagyunk az alkalmazásban s jobban átláthatjuk az esetleges fogyatékoságát, vagy túlhajtását az új tanterv oktatástani részének is, inkább megítélhetjük, minő is hát, illetőleg meg van-e az a nevezetes hiba? Hát bizony megesett nálunk is, hogy egyikünk megbíráta a másik által előkészített tanítást, annak módját; de a világért se tessék azt gondolni, hogy ebből bárminémű visszavonás, vagy hátrány származott volna a növendékekre nézve; ellenkezőleg, az ellentétes

módok, — amelyekben különben is csak látszólagos az ellentét, hisz itt áll legjobban, hogy minden út Rómába kell, hogy vezessen — föltárattak a növendékek előtt éppen a bíráló tanár által, a legközelebbi módszertani szaktanácskozáson pedig megvitattuk a kérdéses tárgyat s a tanácskozás eredményét, mint amely mindannyiunk megegyeztetett véleménye, nem feledtük el, hanem zsinórmértékül vettük további utasításainkban. Természetes dolog, hogy ugyanezt a tárgyat vagy utasítást más-más szavakkal fogja már két ember megadni, de az ellentéteket mindig ki lehet kerülni a móddal, mellyel azt tesszük. Ha a tanár nem felejtí el tanító, nevelő voltát, ha mindig a cél, „a hön szeretett ügy“ lebeg szeme előtt, ha ennek érdekében minden személyi motívumot kívül hagy az iskolán s csak az okos belátással párosult igazság vezeti: a többféle módszertani szokás, s pedagógiai készség csak hasznára, nem pedig kárára fog szolgálni a hön szeretett ügynek. A főbb módszertani elvekben úgy sem lehet eltérés, tehát a *mi* nem változhatik, a *miként* pedig nem is volna jó, ha párját nem bírná.

Ezzel a *mikénttel* térhetek át a módszertan tanításának megosztottságára. Előbb azonban legyen szabad felhívni t. kartársaim figyelmét szaktanácskozásaink „*Napló*“-jára, melybe bejegyzünk minden a tanácskozáson előfordult kérdést rávonatkozó határozmányainkkal egyetemben, s ez mindig szem előtt lévén, nem kell a már egyszer megbeszélt tárggyal időt vesztegetni. Olyan ez a *Napló*, mint a törvényhatóságok rendeleti gyűjteménye, amely nélkülözhetetlen lesz a mai kiképzési rendszer mellett, s amelynek szerkesztését éppen azért ismételtlen ajánlom.

Ha az új tantervnek eddig említett kifogásolt pontjai gondolkodóba ejthetik is az embert, a különböző tárgy módszerének az illető szaktanár által való tanítása határozottan előnyös, s a tanítói munkásság öntudatossá tételére, a gépies munka eltüntetésére a legkitűnőbb eszköz. Minden tárgyból a legjobb módokat ismeri meg a növendék; s az a módszertani oktatás, melyet a módszertan tanítója nyújt, alapja minden részleges, szűkebbkörű módszertani oktatásnak és mint ilyen, lehetetlen, hogy azzal ellentétben álljon, mert hisz ezeket felsőbb hatóság által jóváhagyott könyvekből ismerteti. Az általános módszertani „szabályok“ megismertetése után az egyes tárgyak tanítására vonatkozó oktatása a módszertan tanítójának — feltűntetése, alkalmazása a szabályoknak, amely a szabályoknak csak előzetes gyakorlati bemutatásáig jut, — s ezzel be is fejeztetett a régi rendszer mellett, míg ma tovább gyakoroltatik s fejlesztetik a tanítói érzék, ami úgys elsősorban kötelessége a tanítóképzőnek. Ma már egy évi tapasztalat is azt bizonyítja, hogy e rendszer legkevesebbé sem válik bármi tekintetben kárára a gyakorlati kiképzésnek, sőt azt is kimondhatjuk, hogy már az idén, tehát az első évben határozottan jobban tanítanak növendékeink, mint eddig. Ez eredmény pedig a legnyomatékosabban bizonyítja, hogy a módszertannak több oldalról való megvilágítása nem káros, hanem eredményes.

A tanterv taglalgatásába ez alkalommal nem bocsátkozván, rátérek az intézetünkben levő gyakorlati kiképzés ismertetésére, három szempontból vizsgálva magát a kiképzést: 1. előkészítés, 2. próbatanítások, 3. a tanárok részvétele mindkettőben.

Előkészítés.

Az előkészítés 2 részből áll: a tanítói munkásság és a népiskola megismertetéséből, másodsor az egyes tanításokra való előkészítésből.

Az első rész a második évfolyamon kezdődik az úgynevezett hospitálásokkal s tart a harmadik évfolyamon is keresztül, míg IV. éves növendékeink csak mint tényleges tanítók jelennek meg a gyakorlati iskolában. A hospitálás vonatkozik úgy a gyermek, mint a tanítás megfigyelésére. A II. éves növendékek kettesével az egész éven át látogatták a gyakorlati iskolát. Az év első felében megfigyelés, míg januártól kezdve a tanítások lejegyzése is kötelességünkkel tétetett. Tanítás alatt megfigyelés tárgyai voltak: az iskolai rendtartás, fegyelemtartás, jutalmazások, büntetések; a gyermeki lélek megnyilvánulásai. Tanalakok. Tanítás előtt s a szünetekben a gyermekkel foglalkoznak, a tanórákra való előkészülésben segítségükre vannak, játékokat rendeznek. Ilyenformán évenként 10–12-szer kerül egy növendék a gyakorló-iskolába, azzal tüzetesen megismerkedik, benne magát otthonosan érzi s midőn a III. éven tanításra előáll, gyermek, iskola, tanítás ismeretes előtte, nem válik kétséssé tanításának értéke a szokatlanság miatt.

A III. éves növendékek szeptember és október hónapokban jártak kettesével hospitálni három napon át. Minden tárgy tanítását megfigyelték; a beszéd-értelem-gyakorlat és írva-olvasás tanításáról azonban tanulmányt kellett készíteniök, illetőleg a hallottak után rendszeres tanítást írniök, melyekből ezalatt félórai próbatanítást is tartottak.

Az előkészítés másik része az egyes tanításokra való előkészítésben áll. Itt más utat követtünk a III. éves, és másat a IV. éves növendékeknél.

III. éves növendékeink előkészítése csoportonként történt, nevezetesen hetenként négy tanítási félóra két-két részre osztva fel az osztályt, részenként más más tárgyú tételt kellett kidolgozniök, amely tételre való előkészítést beszéd- és értelemgyakorlat, továbbá írva-olvasásból mindig az illető tárgynak tanára adta meg. A módszertan tanára kiadta a tételt, melyhez az általános módszertani elveket már megismerték; a szaktanár ez elveket alkalmaztatja e tételre vonatkozólag. Ez előkészítés, igaz, külön szabad időt vesz el, de részben a tanítási órákon is eszközölhető. A kidolgozott tételt a módszertan tanára és a gyakorló-iskola tanítója vizsgálták át, s esetleges észrevételek után bocsátották tanítás alá. A tételeket tehát valamennyi (az osztály fele mást-mást) növendék kidolgozza, s a módszertan tanára által felszólított növendék tanítja el.

A IV. osztály előkészítése és előkészülése is egyéni.

A tanítandó tételek tanítóikkal egyetemben félékenként előre állapítatik meg a módszertan tanára és a gyakorló-iskola vezetője által. Ez a növendékeknek tudtul adatik; a tanári szobában pedig külön e célra készült táblán havonkénti beosztással a tanító, tanítási idő és tétel kifüggesztve áll. Az utasítást — mindig az órán kívül — az illető szaktanár adja meg. Ez az utasítás inkább a tárgy anyagára vonatkozott, mintsem módszerére és inkább mozgott általános alapon, mint a III. éven.

A III. éven a közös előkészítésben a módszertani elvek specifikál-

tatnak, míg a IV. éven az egyéni előkészítésnél az elvek specifikálása nagyobb mértékben van a tanítónövendékekre hagyva.

A szaktanár által adott s inkább tárgyi útmutatás után kidolgozott tanítási tételt a gyakorló-iskola tanítója nézi át első sorban, majd az illető szaktanár, s végül a módszertan tanítója.

Próbatanítások.

A *III. éven* veszik kezdetüket; még pedig először az osztályban, majd a gyakorló-iskolában tartatnak.

Tanítottak a gyakorló iskolában 75-ször, ebből egy-egy növendékre három tanítás esett.

Az egyes osztályokra következőleg oszlottak meg a tanítások :

	I. osztályban volt	25 tanítás	
II.	"	20	"
III.	"	10	"
IV.	"	10	"
V.—VI.	"	10	"
Összesen		75 tanítás.	

Ebből az egyes tárgyakra esett:

Beszéd- és értelemgyakorlat	25
Írva-olvasás	11
Olvasmány-tárgyalás	11
Magyar nyelvtan	4
Számtan	4
Földrajz	4
Történet	3
Alkotmánytan	3
Termeszetrajz	3
Természettan	3
Rajz	1
Ének	1
Torna	2

Összesen 75

A *IV. évfolyam* próbatanításai félórás tanítás és rendes gyakorló-iskolai vezető- és tanítómunkásságból állott.

Félórás próbatanítást tartottak a gyakorló-iskolában 104-et, melyből egy-egy növendékre négy tanítás esett.

Osztályokkénti megoszlása :

	I. osztályban volt	17 tanítás	
II.	"	15	"
III.	"	18	"
IV.	"	20	"
V.—VI.	"	34	"
Összesen		104 tanítás.	

Az egyes tárgyakra jutott:

Beszéd- és értelemgyakorlat	13
Írva olvasás	7
Olvasmány-tárgyalás	14
Nyelvtan	12
Számтан	10
Földrajz	10
Történet	7
Alkotmánytan	7
Természetrájs	7
Természettan	6
Gazdaságtan	1
Ének	3
Rajz	4
Torna	3

Összesen 104

A gyakorló-iskolát vezette három napon át s ez idő alatt a gyakorló-iskola tanítójának jelenlétében tanított minden IV. éves növendék. Ezenkívül minden csütörtökön délután 3—4-ig a gyakorló-iskola tanítójának felügyelete alatt próbatanítást tartottak az énekből és tornából.

Ime a két osztály tanítási gyakorlata a gyakorló iskolában. Az összeállításból kilátszik a fokozatosság elvére való törekvés, a harmadik évfolyamon tárgyban és anyagban egyszerűbb, könnyebb tételek útján kell növendékeinket otthonossá tenni a tanításban, hogy a IV. éven a legnehezebb tételeket is könnyűséggel dolgozzák ki s tanítsák el.

A próbatanítások száma azonban ezzel még nincs kimerítve, gyarapszik az a gazdasági ismétlő-iskolában és ifjusági egyesületünkben tartottakkal, de erről majd később.

Sőt ez ismertetés írója a történelemből a tanítási órán is tartott gyakorlati tanítást olyanformán, hogy a felszólított növendék rendes felelés helyett próbatanítást tartott, még pedig az előkészületei fokozatok megtartásával. Tétel: az aznapi lecke. Anyaggyűjtés: kiválasztani az anyagból a népiskolának megfelelőket. A tétel felosztása; a csoportosító vezérgondolatok kikeresése. Vázlatkészítés. Mindez pár perc munkája és legfontosabb része ezen gyakorlatnak. A tanításban maguk a növendéktársak, akik egyúttal tanítványok, jelzik, ha a tanítónövendék a gyermekek ismeretkörén felülálló kitételekkel él. Az egyes részek kikérdezése is igen tanulságos, mert a helytelen kérdés nyomban javíttatik ki, ami, hogy a legmaradandóbb és legigazibb javítás, az nem kétséges. Az első-második ilyenmő tanítási próba szokatlanságánál fogva nehézkes volt, de évvégére annál kielégítőbb az eredmény. Ajánlom, tessék megpróbálni. Természetes, hogy ily tanításra nem minden óra megfelelő, de éppen a népiskolai történelmi oktatás nyújthat szabályt a kiválasztásra.

Tanárok a gyakorlati kiképzésben.

Előzőleg ezt jelöltem ki tételtem harmadik részéül.

Az előkészítésben való részvételüket körülbelül elmondottam, nem tartom azonban felesleges munkának, ha ezt a lefolyt gyakorlatban is bemutatom.

Az igazgató, *Mohar József* és a gyakorló-iskola vezetője, *Lovass Gyula* résztvett valamennyi előkészítésben és bírálatban s jelenvolt az összes gyakorlati tanításon.

Czeglédy Tivadar gazdasági tanár előkészített és megbírált egy tanítást, jelenvolt 4 tanításon.

Dittert Ferenc zenetanár megbírált 4 énektanítást, jelenvolt 4 tanításon.

Éber Rezső előkészítette a számtan, természetrajz- és természet-tani tanításokat; összesen 33-at, résztvett azok megbírálásában. Jelen volt 29 tanítási órán.

Folenta Lajos előkészítette és megbírált a nyelvtani, történeti, alkotmánytani tanításokat, összesen 36 tanítást. Jelen volt 29 tanítási órán.

Fliegel Kálmán előkészítette és megbírált a rajz- és tornatanításokat; összesen 10 tanítást. Jelen volt 10 tanítási órán.

Hanvay Gyula előkészítette és megbírált a földrajzi tanításokat; összesen 18 tanítást. Jelen volt 24 tanítási órán.

Pasnáry Győző előkészített és megbírált 6 nyelvtani tanítást. Jelen volt 8 tanítási órán. (Az év második felében betegsége miatt szabadságon.)

Az előkészítésben, a tárgyakat összehasonlítva, meglehetősen nagy aránytalanságok tűnnek elő, ezekkel azonban most nem célom foglalkozni.

Hogy ne legyünk óráink által gátolva a gyakorló-iskola látogatásában, hétfőn a humaniorák tanárai, csütörtökön pedig a realiák tanárai, azalatt, amíg a gyakorló iskolában a próbatanítások tartanak, a képezdei tanítással nem voltak elfoglalva. Bírálati órául pedig olyan délutáni óra volt kijelölve, hogy arra valamennyien elmehettünk.

Másik irányu tevékenységünk a gyakorlati kiképzésben a mintatanítások adása volt, melyről el kell ismernem, hogy valóban méltó viselői voltak nevüknek, ezeknél látszott meg, mennyivel más kidolgozásu egy ily tanítás, melynek tanítója áttekintéssel bír az egész anyag és a módszer fölött, nemcsak a tanítási órára készült el, — szemben a növendékek tanításával. A gyakorlat hiánya alig-alig tűnt elő, de pótolta azt is az anyag és a módszerek teljes ismerete.

Tartottunk pedig:

Mohar József igazgató beszéd- és értelem-gyakorlat, olvasás, számtan és nyelvtanból összesen 4 mintatanítást.

Lovass Gyula gyakorló-iskolai tanár beszéd- és értelemgyakorlat, írva-olvasás, olvasmány-tárgyalás, számtan és nyelvtanból összesen 24 mintatanítást.

Éber Rezső állattan, növénytan, természet- és vegytanból összesen 4 mintatanítást.

Folenta Lajos nyelvtan, történet és alkotmánytanból összesen 4 mintatanítást.

Hanvai Gyula földrajzból 3 mintatanítást.

Fliegel Kálmán rajz és tornából 3 mintatanítást.

Dittert Ferenc énekből 1 mintatanítást.

Cseglédy Tivadar gazdaságtanból 1 mintatanítást.

* * *

Intézetünkben úgy a gazdasági ismétlő-iskola, mint az ifjusági egyesület fentáll s mindkettőben tevékeny részt vesznek IV. éves növendékeink.

A gazdasági ismétlő-iskolában Mohar József igazgató és Cseglédy Tivadar gazdasági szaktanár felügyelete alatt a gazdaságtanból IV. éves növendékeink 26 próbatanítást tartottak.

Az ifjusági egyesületünk, melyet Mohar József igazgató nagy fáradsággal szervezett, ma már oly népesnek mondható, hogy különben is szűk helyiségeink alig képesek befogadni az ifjakat. Előadásokat vasárnap délutánonként tanárok és IV. éves növendékeink egyaránt tartottunk. IV. éves növendékeink kezelték az „Ifjusági és népkönyvtár“-t. Hetenként egyszer könyvet osztottak, az olvasmány tartalmát számon kérték s azokhoz képest erkölcsi intelmet adtak, vagy tanulságokat vonattak le.

Az ifjusági egyesületet bevontuk a nemzeti ünnepeink megtartásába is, s ez nemcsak rájuk, hanem növendékeinkre is jó hatással volt.

* * *

Ime a mi gyakorlati kiképzési rendszerünk. Nem bírálni akartam, hanem hű képét nyújtani azon munkásságnak, melyet a miniszeri rendelet mentől eredményesebb végrehajtására legjobb erőnkől kifejtünk s melynek áldását már eddig is volt alkalmunk tapasztalni.

De nem feledkezhetem meg egy másik tulajdonságáról: a túlterhelésről sem. Nem magunkról szólok, pedig bizony-bizony, sokszor jut el az ember a kimerültséghez, — hanem szólok növendékeink oly nagy mértékű túlterheletéséről, mely úgy az egészségi, mint tanulmányi ügyben megnyilvánult.

Mikor III. éves növendékeink megkezdtek a tanítási gyakorlatok kidolgozását, valóban bámulatos hanyatlást tapasztalt minden tanár a saját tárgyánál. De kiviláglott a havi értekezleten még inkább: 15%-át kellett meginteniünk az addig igen jónak ismert osztályból. Magát az alapjában véve szükségképeni és hasznos kiképzési rendeletet több oldalról világították, támadták meg, pedig az általam most említett hátrányossága sem hagyható figyelmen kívül, s vele mindenképpen számolnunk kell.

Hogy melyik a leghelyesebb út, annak eldöntéséhez a többi tanító-képzőkben divó kiképzési rendszerek ismerete szükséges, meg idő is kell hozzá, míg az leszűródik; de hogy az új tanterv és a kiadott rendletek mellett minél előbb el kell érünk: magukban az intézményekben rejlik.

Somogy-Csurgó, 1906. május havában.

Folenta Lajos.

ELMÉLET.

Az „életteni és lélektani alap“ a pedagógiában.

Utóbbi cikkem végződése szerint e cikkem tárgya a lelki típusok kifejtése és ennek — a gyermek játékából elvont elvek alapján — a pedagógiai gyakorlatban való alkalmazása.

II. Egy újabb szemlélet a lélektanban.

A pedagógiai gyakorlat és tapasztalatok azt az igazságot tárják elénk, hogy a jó nevelés és jó tanítás lehetőleg alkalmazkodni igyekszik a nevelendő és tanítandó egyénhez. Az egyénhez pedig csak úgy lehet alkalmazkodni, ha már megismertük az egyéni természetet, tehát csak utólagosan.

Viszont igaz az, hogy az egyénnek megismerése nagyon sok lélektani ismeretet tételez fel, annyira, hogy a nevelés és tanítás nagyon elkészhetnék a gyermek irányításában, ha mindig arra várna, hogy előbb ismerje meg az illető egyént.

Itt tehát egy problema van a pedagógia előtt, amely a lélektanról várja a megfejtését. Azonban jelen irányú lélektanunktól, amely már s legalább részletekben exakt bizonyosságokra törekszik, de azt sem itt, sem ott nem találván, többnyire csak tapogatódzik; tagadni tagad eleget, de állítani keveset állít, — ezt mostanában alig várhatjuk. Kénytelen tehát a gondolkozó, addig is, míg a jelen úton elérjük a nagy eredményeket, megragadni a tapasztalatot és annak oly okadatolását keresni, amely a fiziológiai lélektannal sem ellenkezik, s emellett bővebb támasztékot nyújt a pedagógiai kiindulásokra. Így mentem én át a következő gondolatmeneten.

A pszichológiának úgy általában, mint részleteiben, minden egyénre egyformán illő törvényei nem lehetnek; mert minden ember más meg más — különösen a részletekben. De úgy az idegalkat, mint a fejlődés körülményeinél fogva több egyén, mondjuk, csoportok közelebb állanak egymáshoz, mint másokhoz. Megtörténhetik ez a vérbeliség alapján is, azonkívül is; és vihető ez a néplélek faji csoportjaig is.

S ha nem lehet annyi lélektant szerkeszteni, ahány egyén van, lehet egész csoportokra, mondjuk *típusokra* illő lélektani szabályokat konstruálni, oly módon, hogy azok általánosan a csoport minden tag-

jára, majdnem feltétlenül állanak s a csoport egyéneire nézve a részletekben is — egyes konkrét esetekben is igen jó útmutatók.

S mivel e gondolatomat hol szülte a tapasztalat, hol pedig igazolta, így jutottam el az egyes lelki-típusok kérdéséhez.

Amint a lelki típusokról az „*Athenaeum*“ 1901. évi folyamában „*A lelki élet alaptörvényei*“ címen értekeztem, az nekem ma még erősebb meggyőződés; s mindazt a pedagógiai elmélet és gyakorlat alapjául ma is — még fokozottabban — alkalmasnak tartom.

S hogy azon gondolataimmal talán nem a leghibásabb úton jártam, bizonyíték arra az is, hogy az *Athenaeum* illusztris szerkesztője szívesen helyet adott azoknak és hogy *Ribot*, akinek gondolataim vázát megírtam, igen rokonszenves, elismerő, meleg sorokat írt azokról nekem.

Hazánkban sem mellette, sem ellene nem szólt senki; nincs tehát semmi okom, hogy gondolataim jövőjében ne bízzam, melyeknek magva ez.

A lelki típusok gondolata végig húzódik az egész filozófia történetén. Ott volt először, mint a görögök temperamentum-kérdése. Átalakult a fiziológiai lélektan kezdő korában az idegalkat kérdésévé. S én most úgy igyekszem ezt feléleszteni, mint a lelki típusok kérdését.

A tapasztalat, lényegében, az emberre nézve, ide vonatkozólag, az volt az ókorban, mint ma; s ez is gondolataimnak némi realitása mellett szól.

A lelki típusok végig húzódnak a pedagógia fejlődésén is.

Sokrates szerint pl. a erényesség a tanítás és megtanulás dolga. Nagyon közel áll ehhez *Herbart*, ki szerint a nevelésben az első eszköz a nevelő-oktatás. Az igaz, hogy ő aztán más eszközökről is beszél.

Ma *Payot* „*Az akarat nevelése*“ c. műve azt a gondolatot kelti, s *Wundt*-tól kezdve majdnem minden pedagógus a *voluntarisztikus* lélektan híve, szemben az előbbieik *intellektualisztikus* lélektanával. *Schopenhauer*-nél pedig az érzelmek a fő; tehát az övé *szenimentális* lélektan.

Az említettek mind okos emberek voltak. S hogy állhattak hát ilyen ellentétben egymással? Én ezt úgy magyarázom, hogy mindegyiknek kiinduló szemléletében más-más lelki típus szerepelt, s tehát amit arra pedagógiai rendszerben épített, az nem halt meg. Fel-feléledt; s ma is áll a megfelelő típusra.

Magamat egyik típusba sorolva, tapasztaltam gyermekkorom óta magamon; tapasztaltam gyermekeimen; a három három típusú; és tapasztaltam tanítványaimon.

Feltevéseim szerint tehát három fő lelki típus van; 1. *Intellektuális*, melynél az *ismeret*, *értelem*, *bérlátás* a fő irányadó lelki mozzanat; 2. *aktív*, amelynél az akarat az irányító lelkimozzanat; 3. *szenimentális*, amelynél az érzelem uralkodik. Negyedikül illenek a *passzív* típus, amelynél egyik mozzanat sem vezérkedik.

Többen mondták erre, hogy jó ötlet; de én ezt annál többre tartom, úgy, hogy mindez új elméletekre és gyakorlatra is nyújthat alapot.

E három fő- s az utóbbival együtt négy lelki-típusnak oly következetes vonásai vannak, hogy nem kell ezek alapján egy hosszú élet az egyén átlagos megismerésére, hanem a gyermeket a játéka alapján,

a felnőttet egynehány tette alapján, nem nagy nehézséggel be lehet sorozni valamelyik típusba.

És ennyi is már nem haszon? Annyira, hogy már az ily előleges osztályozás közelebb vezet az egyéniséghez, ami első irányadó a pedagógiában.

Bizonyos, hogy a típusok közt átmenetek is vannak, de azokban a képzett pszichológus eligazodik. Aztán, ki tagadhatja, hogy egyik gyermekkel pl. *Herbart* felfogása szerint lehet boldogulni, a másikkal pedig *Payot* hangsúlyozása szerint. Éppen azért, mert a lélektan is, a pedagógia is konkrét-deduktív tudomány, konkrét esetekhez ebben is szükséges alkalmazkodnia.

A lelki-típusokat a kis gyermekekre alkalmazva a következőket tapasztaljuk:

1. Egyik gyermek komoly hangúlatra hajlik. Könnyen mondják erre, hogy fiatal öreg, anélkül, hogy ez az ítélet okadatolva lenne, s anélkül, hogy ez az ítélet számolna az átöröklés némely tényeivel. Keveset játszik s emellett mindig célzatosan, tudatosan. Nem ő a játék, a társaság eszköze, hanem annak irányítója, s mindenből szed valamit a begyibe. Hamar komolyan vesz mindent s mivel a dolgokba hamar belát, s korrektségre törekszik, igen érzékeny a társak hatására. Játékában olyant alkot, melyet sok felnőtt korában sem tud, de játékát nagy korában is őrzi. Ez az *intellektuális lelki típus*.

2. A másik gyermek izeg-mozog állandóan. Szenvedélyes játészó. Jón és rosszon egyformán átgázoló. Az ösztön és vágy fék nélkül érvényesül benne. Nem ő irányítja a játékot, hanem pl. a tarsas-játéknak eszközévé válik, akár a labda. Hamar feled; reagál, de nem érzékeny. Mintegy életelve a mozgékonyság, mintha csak éppen izmai kifejlődéseért élne — tudattalanul. Ami ezen kedvteléseiben akadályozza, az neki átok. Szelleme először is azért abban nyilvánul, hogy ezen akadályokat minden gyermeki turpissággal elhárítsa, makacsul-konokul.

Ez az aktív-típus.

3. Némely gyermek nem annyira játszik, mint őrzi a játékot, mi közben mintegy lefejezve az energiát — sokat tűnődik. Érzelmei annyira egyéniek, hogy azokban másokkal alig találkozik, s mivel a belátás nem elsőrendű nála, majdnem összeférhetetlen. Érzelmeit akkor is megtartja, ha vis-majorokként történnek felsőbb egyénektől olyan intézkedések, amelyek látszólagos semmittevésében megakadályozzák. Itt tehát az érzelmek alapján találkozunk egy új fajta makacssággal.

Ez a szentimentális lelki típus.

4. Van olyan gyermek is, aki csak eszköz, médium a többi kezében. Tőle főképp aktivitás nem indul ki.

Ez a *passzív lelki típus*, amely szomszéd a *túnyasággal*, ha az nem betegségből származik.

Ezeket nem most konstátálom, t. i. ezeket a jellemvonásokat, főképp a három elsőt, hanem napról-napra jegyezve a gyermekekről állapítottam meg.

Annyit látok ez osztályozásokon is, hogy egyik-másik jellemvonás

jobban, erősebben, több energiával lehet képviselve itt-ott, ami minden esetben más-más átmeneti típusra adhatna alkalmat.

Azt is tapasztaltam, hogy az aktív típusú gyermek és a szentimentális sokkal kevésbé engedelmes, mint az intellektuális.

Ez utóbbinak egy-két szó: parancs, fenyegetés, sokszor tanács is elég, hogy jól cselekedjék. Az előbbieknél e célra vagy a rossz alkalmak mesterséges eltávolítása, vagy türelmes szoktatás, ellenőrzés szükséges — a sikerhez. Az előbbi könnyebben idomítható, már két éves korától, az utóbbiaknál a tizen felüli év is csak reménnyel kecsegtet, hogy lesz még jobban is.

Íme már az előleges képek valóságosságát mutatják annak, hogy minden gyermek egyéni nevelése meg van könnyítve, mihelyt sikerül őt egyik lelki-típusba okadatoltan beilleszteni.

A lelki típusok gondolata nagy szolgálatot tenne a gyermekpszichológia gondolatának, amelynek én eddig az eljárásában alig tudtam valami realitást felfedezni. A lelki típusok beillesztésével ellenben mindjárt meg volna abban az a realitás, hogy ha vizsgálja a gyermeket, e vizsgálat nyomán nemsokára egyik lelki típusába sorozhatja, ami az illető gyermek nevelésében aztán irányadó lesz, mert azon típus pedagógiai elveit kell azután az illető gyermekekre alkalmazni. Tehát már kezében volna a gyermekpszichológiának egy konkrét eredmény, amilyenre ma nem is gondolhat.

S éppen úgy megmaradhatna ezután is a gyermek-pszichológia körében a *pszicho-fizikai* mérések és a *tapasztalati megfigyelések* módszere. (Ugyanis az összes gyermekpszichológiai módszerek között önálló módszernek csak ezt a kettőt fogadom el, melyek közül az utóbbi a legtöbbet egyesíti magában.)

S minthogy a felnőtt ember élete a gyermek játékának a folytatása; s minthogy a nevelés irányító alapjában a gyermek játékból levont elveket szeretném érvényesíteni, világos, hogy az illető gyermekek lelki típusának megállapítására is első sorban a gyermek játékát tartom a legalkalmasabbnak.

Ennek pedig a régebbi pedagógiában is meg van az a fogantyúja, mely szerint az kimondja, ajánlja, hogy a tanító néha, de gyakran is játsszék a gyermekekkel. Ez esetben a tanítónak nem is kellene külön órákat beállítani, az eddigiekkel szemben, a gyermekpszichológiai megfigyelésekre, inkább az volna a feladata, hogy helyes lélektani tájékozódottságot szerezzen, alaposan figyeljen, s amit megfigyelt, azt jegyezze meg.

Mert a tanító sok irányban le van foglalva másképen is. És ezzel számot kell vetni.

Ez irányzattal igazolni vélem azon meggyőződésemet is, hogy mindnyájan hívének kell lennünk a gyermekpszichológiának, de csak az általános lélektan fáklyája mellett. A gyermek nem születhetik meg előbb, mint az apja.

Az eddigieket figyelembe véve, vonjunk le most azokból némi pedagógiai elveket. Hátha azok majd egy újabb rendszerben érvényesülhetnének.

A természet berendezése szerint az élet a játék folytatása. Más

szóval: A játék előkészítése az életnek. Pedagógiai rendszerünk szerint e kettő között van az iskola, amely komoly, mint az élet s ez általában helyes is egy bizonyos fokig; azonban rendkívül messze áll a játék természeti elveitől.

Távol áll először is abban, hogy a testi és lelki életet nem összehatólag fejleszti, hanem sokszor éppen végzetesen választja szét egymástól; ez pedig nem éppen a játék elve.

Van játék ugyan az iskolában is, a torna körében, de az csak testgyakorlat. Mikor gondolnak az iskolában arra, a lélektani tételre, amelyet pszichofiziológiai párvonalasságnak nevezünk, s amelynek leg-egyszerűbb követelménye az volna, hogy amint nincs igazi szellemi nevelés a testi érdekek figyelembevétele nélkül, úgy nem szabadna testgyakorlatnak lennie a szellemi nevelés érdekeinek figyelembevétele nélkül.

Ma még azt sem teszi meg a torna, hogy a mozgásokat tudatosokká cs tenné, pedig a tudatélet a lelkiélet kritériuma, hanem többnyire ak azt teszi, amit egy műveletlen káplár is megtehet. Hát pl. a tanítóképző-intézetekben, hol a testi és lelkiélet általános összefüggésével már az I. és II. évesek tisztában vannak, nem meg lehetne tenni, hogy a testgyakorlat közben az izmok mozgásai, a figyelem, felfogás és végrehajtás s az ezekben nyilvánuló ügyesség értéke tudatossá tétessék? Ebben az intézetben, mondom, amelyben minden tárgy egyforma; csak éppen az hiányzik, hogy tanárai is — filozófice — hasonló képzettséggel birjanak. A kézügyesség is ebbe a körbe tartozik.

Itt van a fogantyú, amelynél fogva az ily tárgyakat igazán tartalmazabbakká lehetne tenni, ami azoknak súlyát a növendékek körében, szemében is meghatványozná.

A játék elve éppen úgy a test, mint a lélek fejlesztése is. Az iskolában bármi módon alkalmazandó játék tehát a lélek fejlesztésére is szolgáljon.

Pl. az előbbi cikkemben beszéltem arról, hogy ami erős impressziót tett a gyermek lelkére, abban a gyermek magát tökéletesíteni igyekszik, annál a gyermek legalább is időzni szeret. S ha ez igaz, mit tesz az iskola, hogy ez elvet kövesse, még pedig azzal, hogy szakértőleg vezetett játékokkal — erre eszközöket és időt nyújtván — begyakorolja, intenzívebbé tegye az esetleg erős impressziókat, egyszersmind a játék elve szerint pihentetvén is a gyermekeket.

Most éppen azon törik az emberek a fejüket, hogy miként alkalmazzák a slöjddöt, ha beiktatták azt a népiskolai tantervbe, a népiskolában. Az előbbit erre jó gondolatnak tartom. Csak természetesen ki kellene az egésznek tervezetét és fokozatait dolgozni. Ajánlom is ezt a pedagógusok és slöjdösök figyelmébe.

A gyermeki játék ismeretekre is törekszik, de az érzelmeket, főkép társadalmi (szociális) hangulatokat semmi sem ápolja jobban. Pedig a jövő a szocializmus eszméié!

Játszik a gyermek. Talán a történelem tanításakor megragadott érzelem vezeti őt egy képzelt, konkrét esetben; aszerint játszik és szépet produkál. Ki veszi ezt észre? Pedig akkor a gyermek az ő humánus,

szociális érzelmeiért éppen úgy megérdemelné a kitünőt, mintha megmondja, hogy Szent-Gotthárdi alagút is van a világon.

Játssza a gyermek Zrinyi Miklóst, Ephialtest, a mohácsi vészt. Kinek van gondja arra, hogy a játékba bele szolván, megerősítse a gyermeket egy üdvös irányú érzelemben; továbbá helyeselje, ha a gyermek az eredeti történeti alak hibáját a maga alakításában kijavítja, vagy helytelenítse, ha az eredeti hibát ő is elköveti. (Gondolj a mohácsi csata lefolyására!)

Ha a gyermeki játék ily módon némi vezetés alatt volna, megerősödneek esetleg a jó hajlamok, vagy esetleg ujak is indulnának meg benne, éppen úgy, mint a beoltott vad fa nemesebb hajtásai.

S itt a történetet érintvén, rátérek annak a gondolatnak pszichológiai fejtegetésére, hogy a történet az élet mestere. Ennek ugyanis úgy kellene lennie, de nem úgy van. Bizonyítja az a közmondás is, hogy „kárán tanul a magyar.” Pedig jó volna, ha a máséból is tanulna, mert az szabad is, intelligenciára is vall.

Amiért a magyar csak a maga kárán tanul, azért van, mert az elődök tetteit a reális valóval összeköttetésbe nem is állíthatja, annyira távol áll az a kettő egymástól; annyira scholastikusan tanulja amazit, s az iskola annyira kizár minden egyéni tevékenységet a maga köréből.

Ha ellenben a játék közben ez összeköttetés egyes mozzanataira gondja volna valakinek, az elődök, akár történeti alakok tettei élő képzetek volnának a gyermekben, nemcsak úgy, hogy azokból csak kitünőt kell szerezni, hanem úgy, hogy azok szerint cselekedni is kell. Hát ez nem karakterképzés volna lelkileg, és testileg pedig a test képzése?

Szóval itt a gyermeki játékból elvont pedagógiai elv az volna, hogy mindenféle ismeret, mint ilyen és mint érzelmi és akarati meghatározó is állíthatnók vonatkozásba az étellel. S ez megtörténhetnék az iskolai játékokban, a tárgyak sérelme nélkül, a szociális és egyéni nevelés üdvére.

Csak az az egy baj, hogy ma minden tanítói és tanári munkát csak órarendi órával tudnak mérni! De viszont ezt is a végén nem lehetne-e órarend szerint, legalább sokszor megállapítani? Sőt ellenkezőleg!

Az eddigiekben csupán iskolai játékokról beszéltem, mint amelyek a gyermeki játékok folytatásai volnának. De amint beszéltem, kiderül, hogy a játék tulajdonképpen cselekvésre ingerlő foglalkozás.

Azt pedig axiómaként vallhatjuk, hogy a nevelés lényege a foglalkoztatásban áll.

Bizony mindig visszatérünk mi a régihez. És ezt okosan tesszük. Mióta emlegetik a tanuló önmunkásságot! Már a középkori magyar káptalani iskola pedagógiájában benne van.

S mi azt hisszük, hogy a betű s a könyvtanítással foglalkoztatjuk az önmunkásságot! Pedagógiai rendszerünk felejt, hogy az önmunkásságot igazában csak akkor tapasztaljuk, ha valahol az egyéni alkotásnak tere nyílik.

Ez van a gyermek játékában. Ezt kell folytatni fokozatosan,

komolyabban az iskolai foglalkoztatásokban, ha kezdetben játékkal is. Ide kell aztán pedagógia, amely ebből újra sablont és spekulatív rendszert nem teremtené.

Ha jól gondolom, a fentebb előadott lelki típusok megtermékenyítenék a gyermekpszichológiát s az úgy nyerendő eredmények utat mutatnának egy oly iskolai rendszerre, amely az egyéni neveléshez egy lépéssel közelebb vezetne. Utat mutatna, hogy mit csináljunk az intelligens, aktív, szentimentális, sőt passzív típusokkal. Hogy formáljunk ezekből az életre legnormálisabb egyéneket, de társadalmi egyéneket.

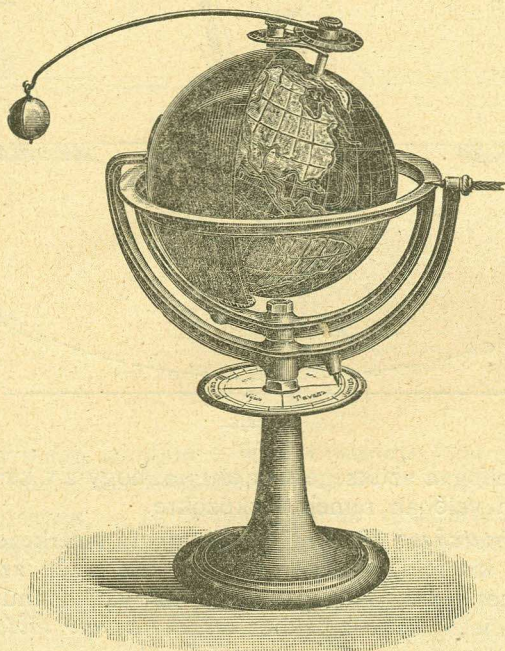
A részletes kidolgozás nagyjában meg van a fejemben, de több szem többet lát. Egyelőre próbául csak ennyit merek mondani.

Budapest.

Dr. Baló József.

Két új magyar tanítási eszköz a mennyiségtani földrajz tanításához.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár, dr. Bozóky Endre főgimnáziumi tanár és az országos

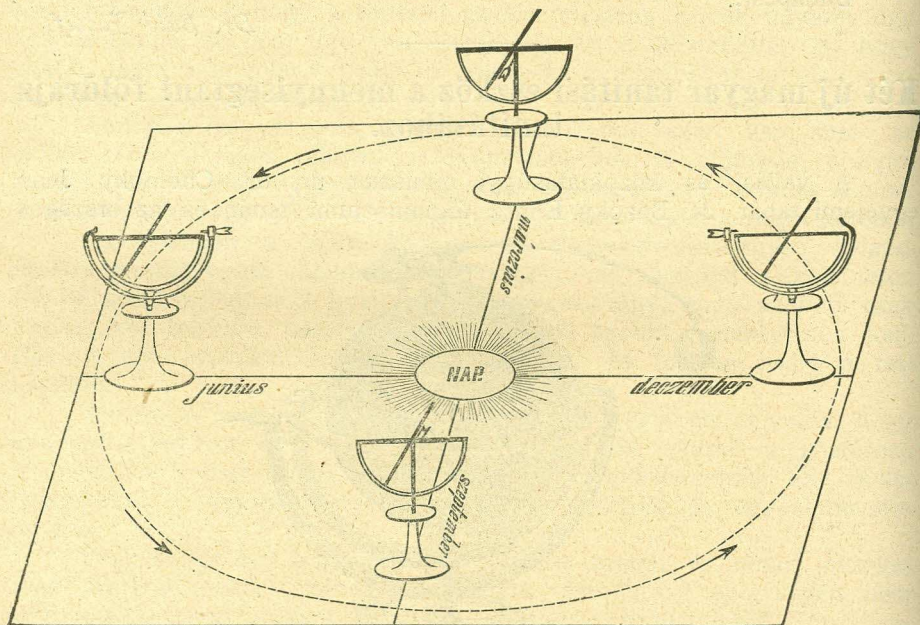
1. rajz.

tanszermúzeum igazgatóságának bírálata alapján 1301/1905. sz. rendeletével két új csillagászati-földrajzi szemléltető készüléket engedélyezett és ajánlott általános iskolai használatra. Ezek az eszközök a Csaszny Valér m. kir. ny. honvédezedres által szerkesztett: „Aristarchos” és „Tellurium

Lunarium“ c. készülékek, melyek a *Calderoni és Társa* cég kiadásában jelentek meg. Mind a két eszköz, az alkalmazott kisebb méretű földgömböket kivéve, teljesen magyar gyártmány, de az eszközök nagyobb mértékű elterjedésével a szerző gondoskodni fog a glóbuszoknak is a hazai ipar által való előállításáról. Az eszközök közül az első már másfél év óta van forgalomban, de még nem nyert érdeméhez méltó elterjedést; a másik eszköz azonban csak pár hét előtt került a forgalomba s azt a szerző a Tanítóképző-intézeti tanárok orsz. Egyesületének f. évi pünkösdi közgyűlése alkalmával be is fogja mutatni.

Mindkét eszköz oly szerencsés terméke a magyar géniusznak, hogy azok az ilyen célú, eddig ismeretes külföldi eszközöket messze

2. rajz.

felülmulják; ennél fogva szükségesnek tartom, hogy a t. kartársak figyelmét is felhívjam ezen valóban remek eszközökre.

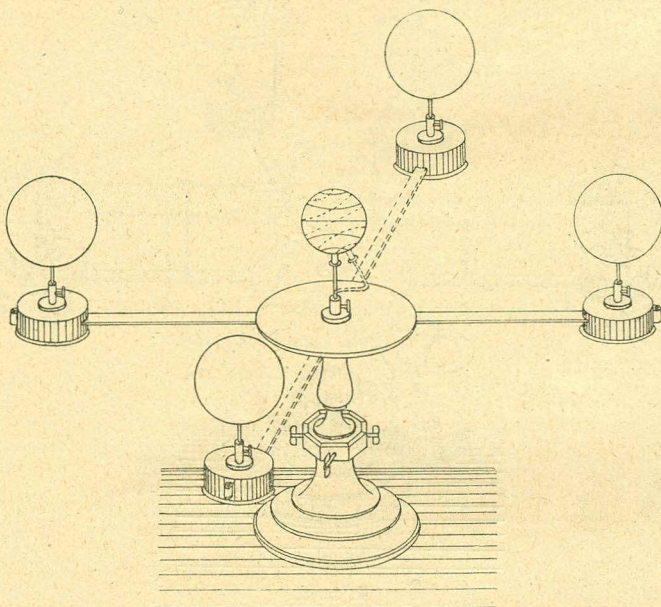
I. Az „*Aristarchos*“ (1. rajz) forgatható szerkezettel ellátott és állványra állított kis földglóbusz, melynek felerészét az *árnyékköpeny* el lehet fedni. A napsugarak irányát a műszerre szilárdan erősített kis nyíl jelzi. A készülékhez *összehajlítható tábla* tartozik a Nap helyzetének, állatövnek s a föld keringési pályájának s a pályán a négy főhelyzetnek feltüntetésével. A napsugarak irányát jelző nyilat mindig a Nap felé kell irányítani, mert a különböző helyzetekben csak úgy tünteti fel a készülék a földgömb megvilágítását.

A glóbuszon Budapest szélességi köre és meridiánja különösen fel van tüntetve; az árnyékköpenyen pedig ki vannak húzva azok az ívek,

amelyeket Budapest helye a négy évszak kezdő napjain *mint éjjeli tveket* megfut s amelyek ezen időpontokban a nappalok és éjjelek hosszát feltűntetik.

A kis műszert a tanuló kezébe veheti s mivel a glóbusz tengelye és az árnyékköpeny egymáshoz képest megfelelő helyzetbe hozhatók, a tanuló könnyen feltűntetheti vele a föld felszínének megvilágítását az év különböző szakaiban és a nap különböző óráiban. E készülékkel a legegyszerűbben és világosabban lehet megmagyarázni a Föld napkörüli pályája és tengelye körül való forgása közt levő összefüggést, valamint azon törvényeket, amelyekről a Föld mozgása közben a nappalok és éjjelek váltakozó hosszúsága függ. Sőt a készülékekkel foglalkozó tanuló

3. rajz.

ezekre önként maga is rájön s játszva tanulja meg róla a legfontosabb matematikai földrajzi ismereteket.

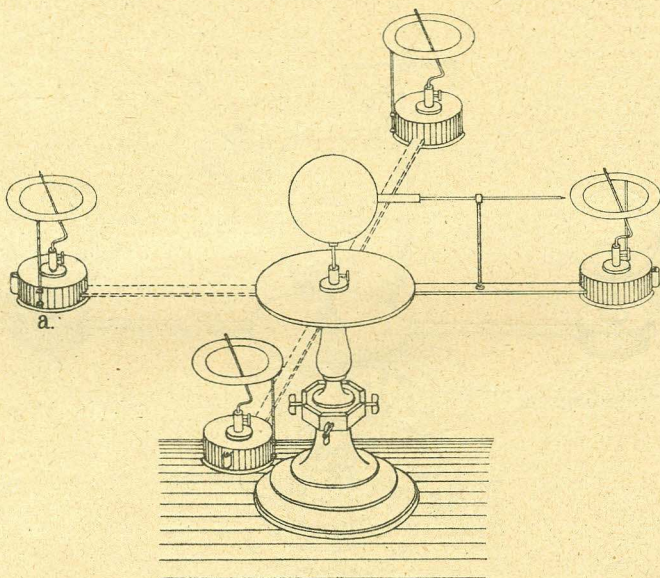
A készülékhez, a Hold mozgásának magyarázásához tartozó kis *holdpályakészülék* tartozik, amellyel a Hold valóságos pályája magyarázható.

A készülék szerkezete rendkívül egyszerű s az ennél fogva könnyen használható. Minden érdekesebb állásba kézzel kell beállítani; ez az eljárást pedig gondolkozást követel, s így a készülék észfejlesztő munka, ami pedig a hajtószerkezettel ellátott és automatikusan működő készülékek fölé helyezi a Csaszny-féle „Aristarchos“-t.

Az eszköz a holdkészülék nélkül mint földglóbusz használható. Akkor az állványon levő *naptárkorongon* a nyilat a *március 21-ével*

jelzett pontra helyezve s az eszközt az asztalra állítva, ha a glóbuszt a tengelyének végén levő recézett koronggal balról jobbra forgatjuk, úgy Földünknek tengelye körül való forgását mutatjuk be. A forgásnál látható, hogy a Föld felszínének minden pontja (kivéve a sarkpontokat) kört ír le. A Budapest által leírt kört a földglóbuszon piros körvonal jelzi, amelynek folytatása az árnyékköpenyen is fel van tüntetve; a március 21-iki állásban ennek a körnek fele a glóbuszra, a fele a köpenyre esik. A világítás határát a köpeny nyílása jelzi s ez összeesik a Föld tengelyének síkjával, minek folytán a Föld összes pontján napégyenlőség van. A készülék ezen beállításában mutatható a különböző délkörök alatt lakóknak napi ideje is.

4. rajz.

A készüléket a napkorongon levő nyíllal *június 21-re* állítva be, szembevünik az árnyékköpeny és a glóbusz kölcsönös helyzetének, vagyis Földünk állásának a Naphoz képest való megváltozása. Az északi sarkpont és vele együtt az északi sarkkörtől határolt terület a köpeny alól kiáll, a déli pedig el van fedve. Budapest nappali és éjjeli íve szerint Budapesten a Nap reggel 4 órakor kel és este 8 órakor nyugszik.

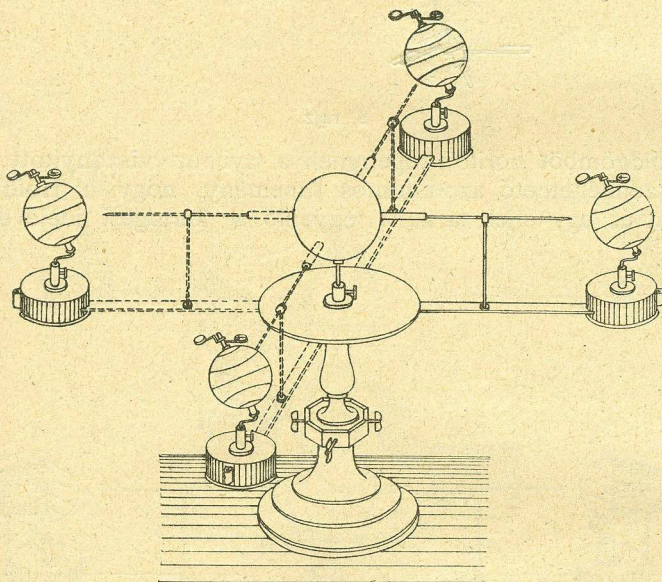
Hasonlóképen bemutatatható a *szeptember 23-iki* és *december 21-iki* állása a Földnek; utóbbi esetben a szintén feltüntetett nappali és éjjeli ív szerint a mi tájunkon a Nap reggel 8 órakor kel s már délután 4 órakor lenyugszik.

II. Az eszköz az összehajtható és az asztalra kiteríthető táblával mint tellurium használható. A készülék a glóbusz és árnyékköpeny nélkül rendre a földpálya négy főpontjára állítható olyképen, hogy a napnyugatot jelző nyíl a tábla középpontjában levő Nap jele felé irá-

nyuljon, s így megfigyelhetjük a földglóbusz tengelyének állását ezen a négy ponton (2. rajz). A tengelynek változatlan állását szem előtt tartva, a földglóbuszt nemcsak a pálya többi közbeeső pontján lehet helyesen felállítani, hanem a földglóbuszal Földünknek a Nap körül való keringését is bemutathatjuk. A készüléket az árnyékköpennyel glóbusz nélkül s végre az árnyékköpennyel és glóbussszal állíthatjuk össze s így a Föld felszínének megvilágítását és tengelyének állását tanulságosan mutathatjuk meg.

Az állatövet a táblán a külső kör jelzi s ez a Napnak egy év lefolyása alatt az egyes csillagképek előtt való látszólagos elhaladását tünteti fel.

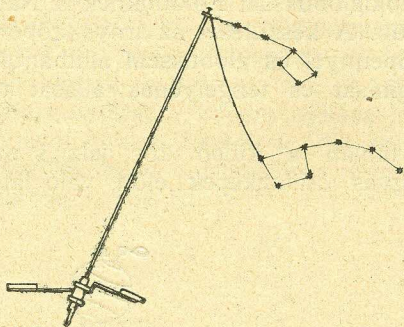
5. rajz.

III. Az eszköz a holdkészülékkel felszerelve, mint lunarium használható (1. rajz). A holdkészüléket kisebb korongjának (a) vízszintes helyzetében a földglóbusz tengelyére tűzzük, az így összeállított készüléket június 21-re beállítva úgy helyezzük az asztalra, hogy a holdkészüléknek nagyobb b korongja felénk forduljon, a holdgömb pedig a nyíl irányában álljon s ebben az állásában az a és b csavar megszorításával fentartható. A holdgömb köpenyét a földgömb köpenyével megegyező helyzetbe hozva és a földglóbuszt egyszer körülfordatva, kitűnik, hogy a Hold ugyanazon irányban kering a Föld körül, amely irányban a Föld forog saját tengelye körül. Most a Hold a Nappal szemben levő helyzetben van, vagyis holdtölte van.

Ha b csavar meglazításával a holdgömböt a korongon rajzolt nyíl irányában 7 osztályrésszel tovább mozgatjuk, azután ebben a helyzetben b csavar megszorításával megtartjuk s a köpenyt és a földglóbuszt fedő

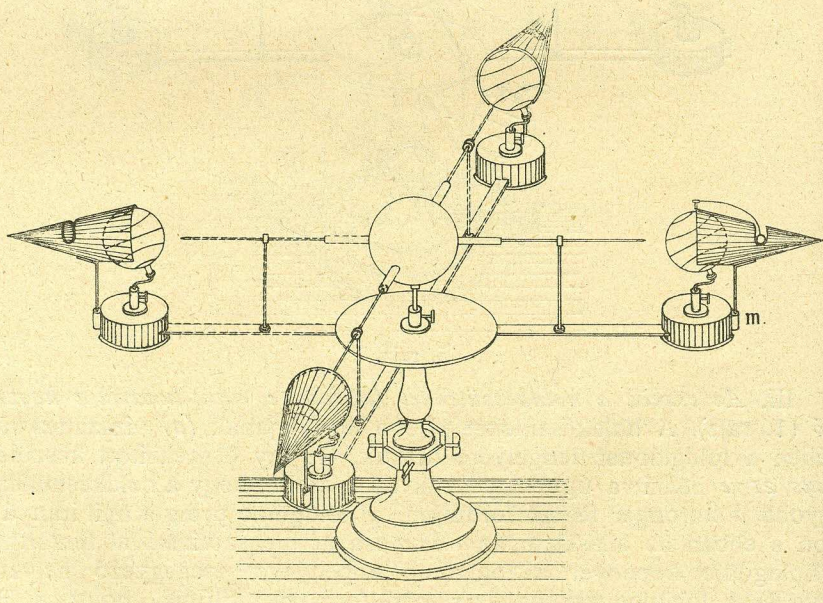

köpenyt megegyező állásba hozzuk, az *utolsó negyed*et tüntetjük fel. További 7 osztályrésszel való elmozdítással az *újhold*, majd az *első negyed* mutatható be.

6. rajz.

A holdgömböt borító köpenynek a nyílhoz viszonyított megfelelő állásával szemléltethető azon fontos tünemény, hogy a Hold felszínén egy nappal és egy éjjel tartama egyenlő a keringési idejével, vagyis,

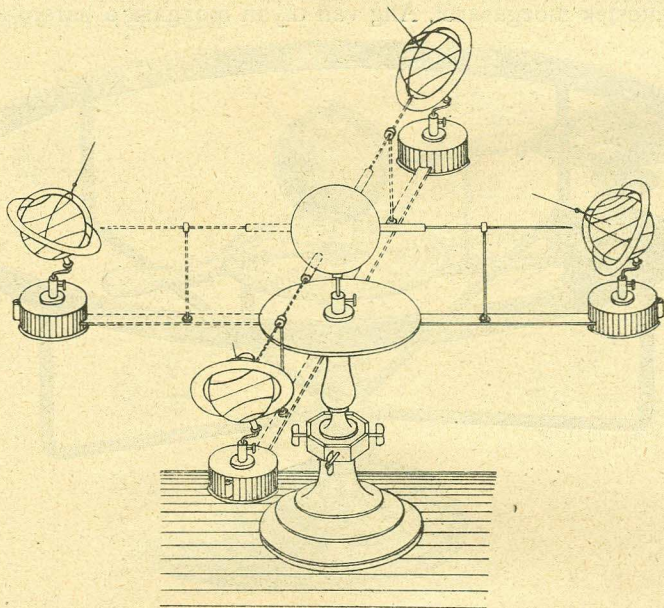
7. rajz.

hogy a Hold felszínén egy pontnak $14\frac{3}{4}$ napig nappala, ugyanannyi ideig éjjele van.

A holdgömböt a *június 21-iki helyzetbe állítva* és a földgömb körül körülfordatva, a nap- és holdfogyatkozás keletkezését tüntetjük fel.

Erről a készülékről úgy nyilatkozik a hivatalos bírálat: „Hogy e készülékkel mindazokat, amiket a használati utasítás magában foglal, szemléltetni lehet s ez a körülmény, hivatkozással a használati utasítás magában foglal, szemléltetni lehet s ez a körülmény, hivatkozással a használati utasítás bőségére, a készülék rendkívüli sokoldalúságát jelenti . . . A készülék teljesen feleslegessé teszi a költséges és komplikált telluriumokat s mindenfoku iskolában, ahol mennyiség-tani földrajz tanításával foglalkoznak, a tanteremben való szemléltetés céljainak teljesen megfelel . . . Ez a műszer éppen abban játszik a tanár kezére, hogy a Föld napkörüli pályája és tengelye körül

8. rajz.

való forgása közt levő összefüggést, mely a középiskolai földrajzoktatásnak legkényesebb kérdése szokott lenni s a tanulók közül még oly beható magyarázat után is kevesen értik meg tisztán, játszva magyarázza és mutatja meg. Kíváncsok, hogy e műszerből az egyes iskolák körülményeik szerint több példányt is szerezzenek be, hogy egyszerre több tanuló is foglalkozhassék velük.

A készülék jó minőségű anyagból tartósan van készítve. Ára az összehajtható vászonra húzott táblával együtt 20 korona.

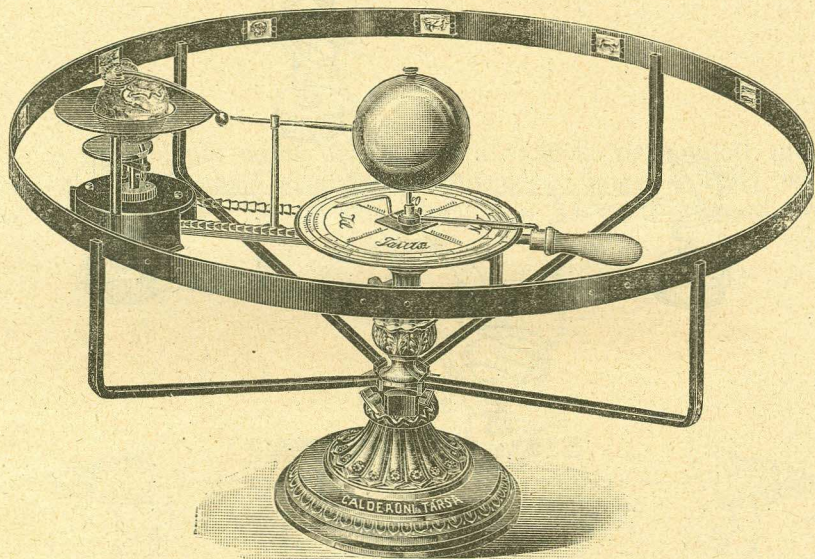
2. „*Tellurium-Lunarium*“, mint a mennyiségtani földrajzi oktatás segédeszköze. Ára 180 korona.

Az iskoláinkban nagy számmal elterjedt telluriumok a Hold forgását és a Nap körül való keringését oly komplikált szerkezettel szemléltetik, hogy a tanulók alig képesek a dolog lényegét megérteni. Azonkívül az ilyen telluriumok, ha olcsó kiállításuk, akkor rendszerint egyoldalúak s

olyan mozgásokat mutatnak be, amelyeket a tanulók úgyis legkönnyebben megértenek s olyasmikét szemléltetnek, amiket nélkülök is könnyen szemléltethetünk; ha pedig drágák, akkor olyan komplikáltak és kényes szerkezetűek, hogy alkalmazásuk külön tanulmányozást kíván s ennél fogva nélkülözik a szemléltetésnek egyik főkövetelményét, az áttekinthetőséget.

A Csaszny-féle műszerrel éppen azokat a mozgásokat lehet szemléltetés útján megértetni, amelyeket rajzolni és magyarázni igen nehéz. A tanuló láthatja ezen készüléken a Föld tengelyének állandó egyirányúságát, a sarkoknak váltakozó eltűnését az árnyékolt oldalon, a Hold és Nap fogyatkozásainak lehetőségét s így hű és maradandó képet nyer az említett égitestek mozgásáról. Alig van olyan mozgása a három égitestnek,

9. rajz.

amit a tanár némi kis gyakorlat után, minden nehézség nélkül be nem tudna mutatni és meg nem tudna magyarázni, ami éppen az eddig használatos telluriumokkal elérhetetlen volt.

A műszer sok apró részből áll, melynek ügyesen egymástól jól megkülönböztethetőleg készültek s a különféle mozgások, magyarázatok, értelmezések szemléltetésére egymásután alkalmazhatók. A készülékhez készített leírás és utasítás rajzokban mutatja be és részletesen ismerteti az alkotórészeket; ezúttal csak néhány főbb összeállítás megismertetésére szorítkozom. A műszer főrésze a szilárd állvány és a végtelen láncsal hajtható szerkezet, amely jobbra vagy balra forgatható, anélkül, hogy az elromlásnak ki volna téve; ebben is előnyösen különbözik a műszer a többi telluriumoktól. A kisebb alkotórészek úgy készültek, hogy azokat minden zavaró tévedés nélkül alkalmazhatja a tanár; ezeket a részeket csak egyféleképpen lehet alkalmazni, úgy, ahogy éppen azoknak állniuk

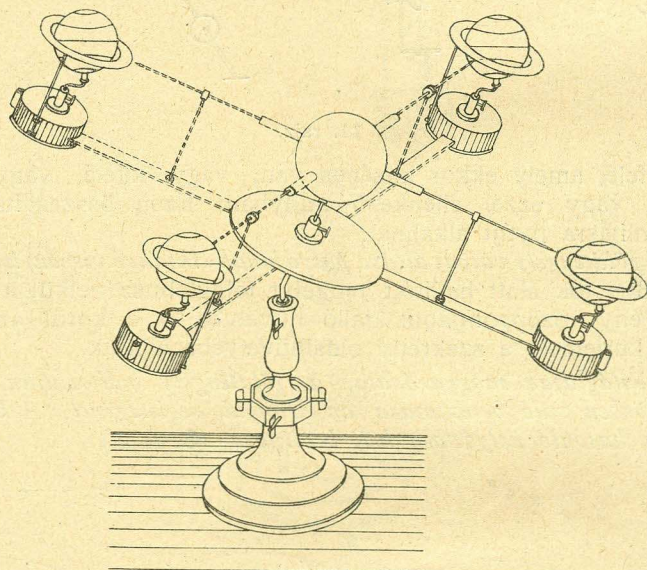
kell. A készülék csinos, szolid kiállítása, könnyen kezelhető és igen sokoldalú; szemléltetni lehet vele:

1. A Földnek a Nap körül való keringése, a pálya mentén elfoglalt négy főhelyzete, a földtengely párhuzamossága, a világtengely állása, a megvilágítási határ változása.

2. A földtengely valódi állása összehasonlítható más tengely-állásokkal.

3. A Nap látszólagos mozgása a látáshatárra és az ekliptikára vonatkozólag.

4. A nappalok és éjszék váltakozó hosszának magyarázata a világtengely állásának szemléltetésével, valamint Földünk a világtérbe vetett árnyékkúpjának feltüntetése.

10. rajz.

5. A Nap kelte és nyugta, delelési magasságának változása Az állatöv.

6. A készülék oly módon is beállítható, hogy az ekliptika síkja a valóságnak megfelelő $23\frac{1}{2}$ fokos hajlásban szemléltethető.

7. A világtengely a Göncölszekér csillagzatával.

8. A tavaszpont előhaladása. (Praecessio.)

9. A Hold látszólagos pályája, a fogyatkozás keletkezése.

10. A Hold keringése a Föld körül és a fényváltozások bemutatása.

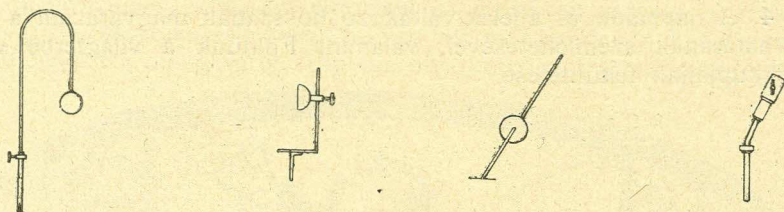
A készülék a Földpályának $23\frac{1}{2}$ fokkal való hajlását, a Hold keringését, fényváltozatait és a fogyatkozások keletkezését, a Föld tengelyének egyirányú helyzetét igen sikerülten és szellemesen oldja meg; érthető magyarázatát nyújtja az észlelhető tüneteknek s nemcsak a meglevő mozgásokat szemlélteti, hanem azoknak magyarázatát is szemléltetőleg tünteti fel.

A készüléknek egyes esetek szemléltetésére vonatkozó összeállítását a következő rajzok tüntetik fel legérthetőbben.

I. *A Nap látszólagos mozgása, valamint a földglóbusznak különféle helyzetében való keringése a napgömb körül.* (3. rajz.)

Ezen összeállításban a forgatható kar végén a földglóbusz (a fagömb), a napgömb pedig a készülék középpontjában van. A földglóbusz rendre a pályasík felé hajlik, továbbá merőlegesen álló, valamint derékszög alatt hajlott tengelyekre tűzhető. A hajlított tengelyek a kar végén levő hüvelybe különféle helyzetben állíthatók és pedig vagy befelé a

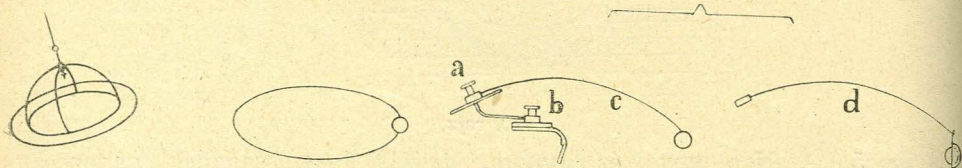
11. rajz.

napgömb felé, amely ekkor középen van, vagy kifelé, vagy a pálya irányában, vagy ezzel ellenkező irányban. Ezen összeállítás többféle összehasonlításra nyújt alkalmat.

II. *A földtengely valódi állása pályájának síkjához viszonyítva.* (4. rajz.)

A $23\frac{1}{2}$ fok alatt hajlított tengelyt földglóbusz nélkül a kar végén levő szekrény középpontjából kiálló hüvelybe s e körül az ekliptikát feltüntető körlemez a szekrény oldalhüvelyébe állítjuk.

III. *Világtájak magyarázata, a földtengely változatlan állásának keringés közben való bemutatása az iránytű segítségével.* A készüléket a valósághoz hasonló helyzetben kell beállítani. (5. rajz.)

12. rajz.

A földglóbusz tengelyére az iránytűvel ellátott készüléket akként tűzzük fel, hogy az iránytű vízszintes helyzetbe jusson s így az egész készüléket az iránytű segítségével a valóságnak megfelelően állítjuk be.

A tengely körül forgatható a világtájak jelzésével ellátott szélrózsa. korong, mely a földglóbusz illető helyén lakók iránytűjének felel meg. Ezzel az magyarázható, hogy a világtájak csakis a földi lakók látókörének bizonyos pontjait jelölik meg és hogy a világtérben ezek a pontok nem léteznek.

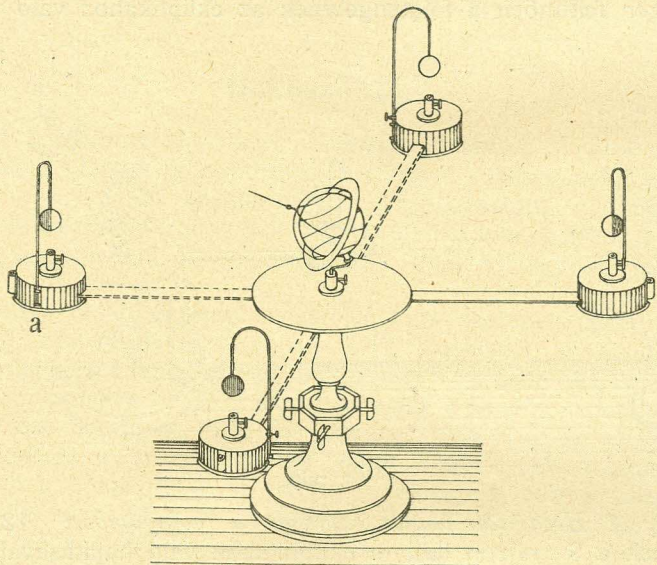
Ha a világtájaknak megfelelően beállított készüléken a földgömböt a napgömb körül keringésbe hozzuk, úgy a földgömb tengelyének önmagához folyton párhuzamos és változatlan állásánál fogva az iránytű

is változatlanul megmarad az északi irányban, ez a tűnemény a föld tengelyének is megfelel. Ugyanerre a beállításra rátehető a világtengelyt ábrázoló rúd is a Göncölszekérrel. (6. rajz.)

IV. *A nappalok váltakozó hosszának magyarázata a világítás határának szemléltetésével, valamint a Föld által a világterbe vetett árnyékkúpnak s a nap- és holdfogyatkozásnak feltűntetése.* (7. rajz.)

A forgatható kar végén a szekrénykéhez erősített *m* hüvelybe az árnyékkúptartó s ebbe az árnyékkúp helyezhető. A kúp nyílása a világítás határát jelzi. A készülék körülfordításakor ez a beállítás igen szépen mutatja a földgömbusznak, illetőleg a sarkoknak az árnyékkúp alá való el- és előtűnését és a földpálya különböző helyzeteiben s így

13. rajz.

a négy főhelyzetben is a megvilágítás határvonalát. Ezen beállításban a földgömb tengelyének állását az árnyékkúp körvonalaéhoz képest a földgömbusz nélkül is be lehet mutatni; ez a kísérlet ismét feltűnően szemlélteti a földtengely különböző helyzetét a napgömbhöz s így a megvilágítás határvonalához képest.

V. *A Nap kelte és nyugta, a Nap delelési magasságának változása.* (8. rajz.)

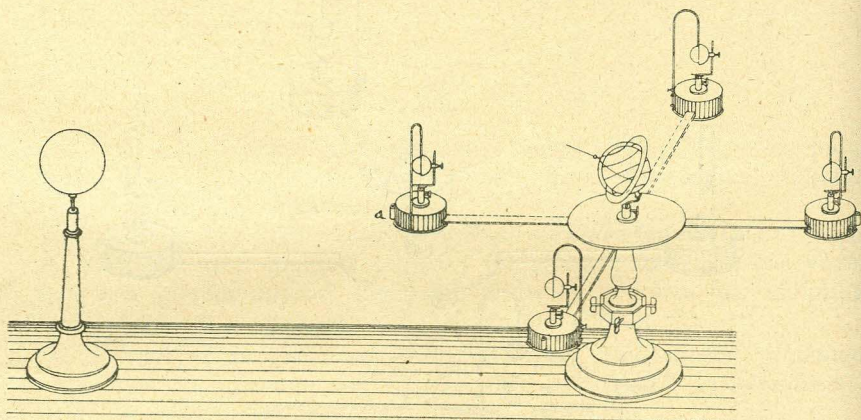
Ehhez a beállításhoz a fából készült gömbusz alkalmazandó Budapest látókörének feltűntetésével. A fagömbön Budapestnek megfelelő helyen egy lyuk van, amelybe Budapest látókörét és egyik tetővonalát feltűntető készülék (12. rajz I.) a tetővonalat ábrázoló rúd segítségével megerősíthető és szilárd állásban tartható. A napgömbtől a fagömb felé vezetett középsugár és a szemléltető tetővonalala segítségével megmagyarázható a Nap változó delelési magassága, míg a látóhatár körén levő számok és

világtájak a Nap keltének és nyugtának idejét s változó pontjait szemléltetik.

VI. Az *állatöv és praecessio bemutatására* a készülék körül az állatövet ábrázoló abroncslemezt kell alkalmazni (9. rajz) s ha a földtengelyt a *praecessio tengellyel* (az előbbi, megkülönböztetés okából, sárgarézből, az *utóbbi vasból készült*) felcseréljük, kimutathatjuk az éjnap egyenlőségi pontok elmozdulását, illetőleg a tavaszpont előhaladását.

VII. A *pályasíknak $23\frac{1}{2}$ fokkal való hajlításához* (10. rajz) úgy állítjuk be a készüléket, hogy a kart az állványból kiemelve, helyébe a hajlított forgatócsapot (11. rajz *d*) tesszük s azután erre erősítjük az állvány és a toldalék csavarjainak egy oldalra való jutásával a kart. A készülék ezen beállítása a készüléktől távolabb levő szemlélőknek mutatja igen feltűnően a földtengelynek az ekliptikához való hajlását.

14. rajz.

VIII. A *Hold látszólagos pályáját a holdgömbbel* (12. rajz II.) készüléknek a 9. rajzon látható ekliptikához való hajlításával (és pedig a szemléltetés szempontjából 5 foknál erősebb hajlításával) mutat-hatjuk be. E készülékkel szemléltethetjük a *csomópontokat, azok vándor-lását, a Hold elliptikus pályáját, a Földtől való távolságának változását.*

IX. A *Hold keringése a Föld körül.* (13. rajz.) Ezen tüneménynek bemutatásához a fagömböt Budapest látóhatárára, a napgömb helyére, a középpontba helyezjük, a *Hold keringését feltüntető készüléket* pedig a forgatható kar végén levő szekrény oldalhüvelyébe állítjuk. A karnak megfelelő irányban való forgatásával a Holdnak a Föld körül való kerin-gését tüntethetjük fel oly módon, hogy a földgömb felé a holdgömbnek mindig csak ugyanazon oldala (az alkalmazott készüléknek fényoldala) van fordulva.

X. A *Hold fényváltozatának bemutatására* az előbbi készüléket eltávolítjuk a szekrény oldalhüvelyéből s a szekrény közepébe a hold-gömb felét eltakaró készüléket (11. rajz *b*) s ebbe a holdgömböt tartó készüléket helyezzük. (14. rajz.) Az összeállításnál arra kell figyelni, hogy a holdgömb a burok alatt surlódás nélkül, szabadon foroghasson.

A balról levő állványba helyezett napgömb mutatja a holdgömb megvilágítását s körülforogatáskor a fényváltozatokat. A látókör alkalmazásával a pálya különböző pontján a Hold keltének és nyugtának változó ideje válik szemlélhetővé.

XI. A Hold valóságos pályájának magyarázatára a napgömböt a közepre, a földgömböt a kar végére helyezzük; a holdpályakészüléket az egyszerű gömbbel (12. rajz III.) a földtengely végére illesztjük, úgy, hogy a *b* korong vízszintes helyzetbe jusson. A holdgömbnek az *a* pont körül való forгатásával a holdgömb a valóságnak megfelelően hajlított pályán kering a földglóbusz körül.

A holdgömbnek *b* pont körül való forгатásával pedig a hold- és a nappálya síkjának metszéspontjait, vagyis a csomópontok helyeit lehet változtatni. A vízszintes *b* korongon levő 18 éves beosztás a csomópontok évenkénti vándorlásának mértékét, a nyíl pedig a vándorlás irányát jelzi, a nagyobb *a* korong beosztása a Hold napi útját, a nyíl pedig keringési irányát mutatja.

A burokkal ellátott holdgömböt (12. rajz IV. *d*) az előbbi készülék helyett alkalmazva, be lehet mutatni a Hold fényváltozatait.

Az előadottakból látható, hogy a Csaszny-féle „Tellurium-Lunarium” igen szellemes és sokoldalú készülék. Az eszköz egyik hivatalos bírálójának, dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanárnak szavaival végzem ismeretésemet: „Órákon és órákon át mindig újat és újat tud bemutatni és megmagyarázni vele a tanár és pedig olyanokat, amilyeneket az eddig használatos telluriumokkal lehetetlen volt bemutatni. A készülék nemcsak a meglevő mozgásokat szemlélteti, hanem azoknak magyarázatát is szemléletesen tárja elénk . . . A lelkiismeretes tanár bizonyára eddig nem is sejtett eredményeket fog vele elérni . . .”

Budapest.

Miklós Gergely.

IRODALOM.

Könyvismertetések.

Fejezetek a gyermekrajzok Lélektanából. Irta: Nagy László tanítóképző-intézeti igazgató. Budapest, Singer és Wolfner. Ára 2 kor. 50 fill.

Gyermektanulmányozással hazánkban nem rég óta foglalkoznak az arra hivatottak, kik közül Nagy L. az új tudomány egyik legbuzgóbb művelője. A gyermekrajzok tanulmánya még újabb keletű még a külföldön is. Hazánkban *Streitmann* Antal, *Vajda* Ernő dr., *Láng* Mihály és *Nagy* László foglalkoznak nemcsak adatgyűjtéssel, hanem előadásokat tartanak s kutatásaik eredményeit irodalmi úton is közkinccsé teszik. Nagy L. fenti címmel bíró füzetben adja közre öt évi tanulmányainak eredményét. Ezen művel gyermektanulmányi irodalmunk értékes és érdekes munkával gyarapodott. Nagy L. a gyermekrajz-tanulmányozók

azon csoportjához tartozik, kik a gyermekrajzokat *lélektani* szempontból tárgyalják. Szerző művében nemcsak a külföldi irodalom eredményeit használja fel, hanem saját vizsgálatait is s ezzel nemzeti jelleget visz munkájába. Összes állításait s eredményeit mindenkor a magyar gyermek rajzaival támogatja.

Szerző, mint a gyermektanulmány lelkes hive, első sorban ennek a tudománynak kívánt szolgálni, közvetve azonban a rajzoktatásnak s az általános oktatásnak is. Nagy L. azt az álláspontot képviseli, hogy a gyermekrajzok fejlődésének tényei az egész gyermek fejlődésének jelenségeivel kapcsolandók össze s ezen összefüggést igyekszik is kimutatni művében. Vizsgálataiban azonban némely szempontokat figyelmen kívül hagyott, mit maga is elismer s azzal indokolja eljárását, hogy erősen korlátozták őt a munka szűk keretei és nagy költségei.

Nagy L. szerint a gyermekrajzok eredetét a gyermek *kifejező mozgásaiban* kell keresni s eredete ugyanaz, mint a gyermeknyelvé. A gyermekrajz tehát első sorban *nyelv* s minthogy a rajzokban a művészetnek összes elemei ösztönszerűleg előfordulnak, a gyermekrajzok egyuttal a művészeti tevékenység ösztönszerű megnyilvánulásai is, de nem művészet. Nagy L. a rajzolás következő három főkorszakát különbözteti meg: 1. alaktalan rajzolás korszaka; 2. a képzeletszerű rajzolás korszaka; 3. a természetszerű rajzolás korszaka. Sokan az alaktalan rajzolást nem ismerik el fejlődési fokozatnak s kizárják a gyermekrajzok fogalmából. Szó van még a műben „A gyermekrajz mint nyelv és művészet”-ről, vannak „Utasítások az ösztönszerű rajzok gyűjtésére” s a könyv végén felsorolja a gyermekrajz külföldi és hazai irodalmát.

Nagy L. érdekes tanulmányait tudományos alapon, tárgya iránti szeretettel és nagy lelkesedéssel tárgyalja. Lelkesezésében annyira megy, hogy olyant is lát a gyermek rajzaiban, amit más a legjobb akarattal sem képes leolvasni a bemutatott példából. Megmutattam több érdeklődőnek a 8. ábrát, amely „Petőfi kocsisát” ábrázolja, de senkisé sem volt képes azt leolvasni belőle, amit Nagy L. ír róla könyvében. Általában azt hiszem, hogy ma még sokkal kevesebb tapasztalattal és ezekből levont következtetéssel rendelkezünk, semhogy belőlük „a gyermek *énjének lényegét* megismerhessük” mint szerző mondja. Elismerem, hogy a gyermekrajz is nyújt adatokat a gyermek lelkéről, de nincs elegendő ok azt feltételezni, hogy a rajzból tudjuk meg azon főbb képzeit, amelyek körül a többiek csoportosulnak. Én tudományos szempontból egyenlő értékűnek tartom mindazon adatokat, amelyek a gyermek beszéde, mozgásai, arckifejezése, taglejtése, játéka, rajza stb. nyújtanak a megfigyelőnek. A kifejező mozgásokat érték szerint sorrendbe szedni nem helyes, mert magában mindenik csak egyoldalú eredményre vezet. Abból a szempontból tekintve ezen mozgásokat, hogy melyik mond nekünk többet, lehet fokozatokat felállítani, de ezen esetben a gyermek rajza nem lesz az első helyen.

Nagy L. szerint az alaktalan rajzolás az értelmi fejlődés azon fokára esik, amikor a gyermek érzékszerveivel felfogja már a mozgást, sőt az alakot is, de még csak a mozgást képes utánozni, minek oka az, hogy a gyermek emlékezeti képei az asszociációs idegközpontok és utak fej-

letlensége miatt nem tudtak még az önállóság és világosság azon fokára emelkedni, ami a rajzoláshoz szükséges. Azt hiszem, mindkét állítás túlzott, mert én inkább a mozgató idegek és izmok gyakorlatlanságában találok az okot. Felnőtt ember idegközpontjai és utjai már kifejlődtek s van akárhány olyan egyén, ki értelmileg a kritika fokára emelkedett, de rajzai alig fejlettebbek, mint a gyermekrajzok.

A gyermekrajzokban előforduló tévedések okai szerző szerint, hogy a gyermek csapongó képzelete nem törődik a valósággal és a természetes arányokkal, továbbá, hogy a gyermek játszi kedvben rajzol, de legtöbbször az, hogy amit fontosnak tart, azt nagyobbra rajzolja. Pl. a fül nagyobb, mint a fej, a ház kisebb, mint az ember. Így nem eléggé indokoltak a tévedések, mert a gyakorlatlan felnőtt ember rajzaiban is feltalálhatók ezen hibák. Itt nem szabad figyelmen kívül hagyni a technikai nehézségeket, mert kis helyen lerajzolni mindazon részleteket, melyeket a gyermek már jól ismer s jelezni is akar, a lehetetlenséggel határos. Ezért kell a gyermeknek nagyobb hely a fül megrajzolására, mint azt az arányosság megkívánja. Amely résznél ez könnyen kivihető pl. a szemknél, ott a gyermek az arányokat is jobban betartja. Más tévedések (a gyermek a házba bele rajzolja a bútort) elemi oka Nagy L. szerint az, hogy a gyermek képzeleteiben a tapintási és mozgási elemek játsszák a főszerepet s nem a tiszta látáselemek. Hitem szerint a gyermek sem tartja átlátszónak a falat s a látási képzeleti helyesek, mert észreveszi, hogy a tárgyak nem minden része látszik, de technikai készség és távlati tudás hiányában mellőzni kénytelen a látszatot, mert különben még a maga módja szerint sem tudná elmondani rajzaival azt, amit akar. Ahhoz, hogy a valóság a látszatnak meg nem felel, hamar hozzászokik a gyermek, mert környezete legtöbb változását okozati összefüggésében nem érti meg. Más helyen azt mondja Nagy L. hogy a hiányos szín- szemlélet volna oka annak, hogy a gyermek bizonyos ideig egyetlen színt használ a különböző színű tárgyak megjelölésére. Ezt az állítást nem fogadhatom el, mert a gyermek már kisdéd korában is felismeri körülötte levők ruházatát a színéről. A gyermek rajzai vázlatosak, alakjai mozdulatlanok, merevek. Nagy L. szerint ennek oka az, hogy a gyermek képes bizonyos alakok absztraktiv elképzelésére, de egyszersmind egyszerűsíti azt s az így nyert törzsalakokat fejletlen fantáziájánál fogva nem képes a részleteknek, a változásoknak sokféleségével ellátni. Én úgy gondolom, hogy a gyermek fantáziája aránylag sem gyengébb, sem erősebb, mint a felnőtt emberé, mert a fantázia minősége és ereje velünk születik. Ezért nem lehet az egyszerűsítés oka a *fejletlen* fantázia, hanem a képzelet elvonó működése. A gyermek képzelete látja a sémákon a részleteket és változásokat, csak mi felnőttek nem látjuk (mert nincsenek ott) s azért nem rajzolja le, mert nem tudja és mert nem is érzi annak szükségét, hisz úgy is látja s el is mondja, hogy a nekünk mozdulatlannak átszó. merev alak mit csinál, sőt azt is, mit gondol és beszél. Nagy L. továbbá azt állítja, hogy a gyermek az alakok változatosságát sem elképzelni, sem technikailag visszaadni nem képes. Ez utóbbi állítást elfogadom, de előbbi nem, mert a gyermek jellemző részleteivel együtt el tudja képzelni az ismert tárgya-

kat és tünetényeket, különben nem volna képes környezetét, társait megismerni és megkülönböztetni. Azt nem lehet állítani, hogy a gyermek lelkében nem volna más az ember arca, mint a kutya poszájának emléképe, pedig rajzaiban alig van közöttük különbség. A gyermek nem azért rajzolja alakjait úgy, ahogyan tényleg lerajzolja, mert olyanoknak tudja, hanem azért, mert fejletlen technikájánál fogva nem tudja másképp s nem is érzi szükségét annak, hogy rajza tökéletesebb legyen. Mihelyt a gyermek megérzi és megérti, hogy rajzbeli kifejezései tökéletlenebbek, mint egyéb kifejezései, abba is hagyja a rajzolást.

A fejlődés fokozatai szerint a gyermek kezdetben csak az egy és két dimenzió szerint rajzol. Nagy L. szerint az egy dimenziós rajz részint a gyermek hibás térbeli megfigyeléseiből, részint az egyszerűsítésre való törekvéséből származik. A gyermek térbeli megfigyelési nem annyira hibásak, mint inkább hiányosak s az egy dimenziós rajz okai ugyanazok, mint a sémáknál elmondottak, sőt itt még nagyobbak a technikai nehézségek s a gyermek megelégszik gondolatainak ilyen egyszerű kifejezésével is.

Az alakok összefoglalása és jellemzése szempontjából tekintve a gyermekrajzokat, Nagy L. szerint azokból az tűnik ki, hogy a gyermeki elme összefoglaló (synthetikus) munkája oly laza, hogy a szorosan együvé tartozó elemeket sem foglalja egybe, hanem a részeket függetleníti s önálló egységekként tünteti fel pl. az emberi test egyes részei, a kar vagy a láb nem függenek össze a törzsszel, külön van a fej is. Ha vannak is a gyermekrajzoknak ilyen vonásai, viszont számtalan esetben egyetlen vonással fejezi ki a gyermek az ember, az állat vagy valamely tárgy alakját. Ez meg azt bizonyítja, hogy a gyermeki elme előbb fogja fel az egészet, mint a részt s ha mégis külön, de mindenesetre egymáshoz közel rajzolja le a részeket, annak oka a kivétel nehézségeiben vagy felületességében, nem a synthesis tökéletlenségében keresendő. Az elemző elme szerző szerint is eleinte csak nagy általánosságban rajzol s az egyes tagokat fokenkint tölti ki részletekkel. Ez is azt bizonyítja, hogy a gyermek elméje kezdetben előbb fogja fel az egészet, mint a részt. Az elemzés menete Nagy L. szerint sem határozható ma még meg, mert a fejlődésmenetek lényegesen függenek az egyéni sajátságoktól. Szerző művében több érdekes példát hoz fel az elemzés fejlődésére s bár maga sem tulajdonít ezeknek tudományos igazsággal bíró erőt, mégis kimondja, hogy a szemléletek fejlődése *nem logikai*, hanem *pszichológiai*. Ehhez az állításhoz nem lehet hozzájárulni, mert hiszen a gyermekrajzok sem bizonyítják Nagy L. szerint azt kétségtelenül, de meg a többi kifejező mozgások azt bizonyítják, hogy az elme az egészről halad a részekhez. Az emberi lélek ezen tulajdonsága velünk születik, mert ha nem így volna, akkor a szemléletek kifejlődése minden egyénél más-más törvényeknek volna alávetve.

A gyermekrajzok tanulmányozása hivatva van idővel, mikor majd tökéletes induction alapuló következtetésekkel rendelkezünk, helyesebb és biztosabb alapokra fektetni a gyermektanulmányozást. Nagy L. műve nálunk uttörő s kíváncsatos volna, hogy a megkezdett uton sokan kövessük őt. Ez csak akkor lehetséges, ha megismerkedünk ezen újabb irány-

nyal s annak szolgálatába szegődünk. A tanítóképző-intézetekben legyen legtöbb apostola a gyermektanulmányozásnak, mert növendékeink ezrei lesznek azon szorgalmas munkások, kik lassan a legbecsesebb adatokat fogják összehordani az új tudomány számára. Ép ezért szükséges, hogy növendékeink érdeklődését felkeltsük a gyermeki lélek tanulmányozása iránt s megismertessük velük a legújabb kutatásokat és eredményeket. Ne hiányozzék egy képző-intézet könyvtárából sem Nagy L. munkája, de ez nem elég, hanem legyen gondunk arra is, hogy a már kellő lélektani és pedagógiai ismeretekkel bíró növendékeink meg is szerezzék Nagy L. könyvét és tanulmányozzák. Ha növendékeink csak egy bizonyos hányada buzdításunk és ezen mű elolvasása alapján a gyermektanulmányozók lelkes táborába lép, akkor meg lehetünk elégedve az eredménnyel. Jó volna, ha olcsóbban juthatnának a képző-intézeti növendékek ezen könyvhöz, mely a gyakorlatban biztos útmutatást nyújt nekik.

Stepankó Albert.

Neveléstan. II. kötet. A lelki élet ismertetése, tekintettel a nevelés feladataira. Vezérfonal a tanító- és tanítónőképző-intézetek II. osztálya számára. Irta *Sáfrány Lajos*, tanítónőképző-intézeti igazgató Nagyváradon. Kapható Debrecenben, Hegedűs és Sándor, előbb László Albert és Társa kiadónál s általa minden könyvkereskedésben. 1906. Összesen 195 lap, melyből 142 lap tankönyvnek van szánva; a többi lélektani olvasmányokat tartalmaz. Ára?

Szerző eddigi cikkeiben és köztünk is gyakorolt felszólalásaiban — hazánkban nagyon is számottevő pszichológiai jártasságot és józan ítéletet árult el, aminek méltánylása még inkább gyarapodik, ha az ember őt közelebből ismeri.

Ebből érthető az az érdeklődés, amellyel e könyvet kezembe vettem. A könyv elolvasásából meg az érthető, hogy sietek azt, ha nem a leg-résztelenebben is — ismertetni.

E műben sokunknak, akik lélektani kézikönyveket írtunk, szép-reményű versenytársa áll előttünk, de magam részéről, semmit sem látok benne olyat, ami a féltékenység érzelmét keltene; de igen sokat olyat, ami rokonszenvet kelt, s ami a közös ügynek jól felfegyverzett bajnokát üdvözlötte a szerzőben.

A könyv menete a következő:

Az *Előszóban* a szerző a könyv célját ismerteti, így szólván: „határozottan pedagógiai alapvetőül, de egyszersmind a tanítói műveltség és általában a műveltség fontos tényezőjének: a gondolkodni tudásnak vezérfonalául is” készült a könyv, melyet csak vezérfonálnak szánt a szerző, t. i. azt a tanár fejtegetései egészítenék ki. Gondja szerzőnek, hogy tapasztalati anyagon építse fel az elméletet s erre felhasználja úgy a kísérletek, mint saját vizsgálódásainak eredményét. A kísérleti didaktika néhány biztos eredményét is óhajtja bemutatni, valamint egy-két pszichológiai kísérletet is.

A cél szépen van kitűzve.

Ezután *Bevezető ismeretek* következnek: test és lélek, egymásra hatásuk s a lélektan, így határozván ezt meg: „A lélektan az a tudomány,

amely lelki vagy belső élményeink keletkezését, fejlődését, lefolyását, egymással való kapcsolatát, s ezeknek törvényeit tárja fel." Szól a forrásairól, kísérleti vagy fiziológiai lélektanról, neveléstani jelentőségéről. Majd az idegrendszert tárgyalja a sablontól eltérően, a gerincvelő és agyvelő működését rajzokkal is illusztrálván. (Reflex mozgást.) Majd az agyvelő fejlődését, az idegrendszer gondozását tárgyalja s a belső élményeket csoportosítja.

Ez utóbbira azonban azt mondja az én tapasztalatom, hogy annyi új, sokszor vadonatúj fogalom, műszó felhalmozása ebben — a felsorolás minden világossága dacára nem eléggé előkészített s majdnem agyonnyomja a 15 éves gyermeket, vagy ifjút.

E rész végén szétválasztja a lélek mozzanatos működését, miután külön az ismeret elemeire tér át, melyet sok világosság, meg nem szokott definíciók, felfogások jellemeznek, amikből látszik, hogy szerző alaposan és önállóan tanulmányozott. Ez azonban nem azt jelenti, hogy forrásai, s éppen Wundt itt-ott s egészben fel ismerhetőek ne volnának. Itt is szemléltetésre törekszik, pl. az inger küszöbnél, — magasságnál, — terjedelemnél — rajzban is.

Mi mindig érzet kvalitásáról beszélünk, csak magyarázata közben mondjuk érzet tartalmának, ő nagyon helyesen a § címét *érzet tartalmának* nevezi; csak zárójelben minőség.

Az érzékérzetek közt behatóan tárgyalja a *fájdalomérzeteket*, de ezeknek az érzethangulatoktól való különbsége nem egészen világos. De jók a tapintásérzetekkel való kísérletek eredményei.

A közérzeteket szervi érzeteknek nevezi.

Eddig voltak az ismeret elemei: az érzetek. Most következik azoknak feldolgozása: észrevétel, szemlélet, a képzet. Majd a tudat, s abban a képzetek folyamata. Itt két döntő tényezőt ismertet, u. m. az *asszociációt* és az *appercepciót*, mely utóbbi a képzetfolyamat alakulását bizonyos érzelmi állapotokkal határozza meg. E két tényező mindig együtt működik.

Tárgyalván az asszociáció eseteit, bőven rátér a figyelemre és appercepcióra. Ugyanis ha az asszociáció folyamatába beleszól kedélyünk és akaratumk is, olyan kapcsolatok keletkeznek, amelyeket akarunk; s ekkor figyelünk. Ugy lesz meg az appercepció, amely „az új benyomásoknak a figyelem és a vele működésbe lépő diszpozíciók által világos képzeté váló feldolgozását” jelenti.

Ime itt is egy tömörség, amelyre szerző az előszóban hivatkozik, amely talán körülírással, vagy genetikus eljárással könnyebb volna a 15 éves gyermeknek.

Érdekes az *alapvető appercepció* fejtegetése, mely gyermekpszichológia emlegetése nélkül tisztán és értelmesen az.

Következnek az emlékezés, képzetlet és jelentőségeik, fejlődéseik. A képzetlet fejtegetése talpraesett.

Gondolkozás és nyelv, mondat és ítélet, szó és fogalom, ítélet fejlődése, következtetés, gondolkodás és ismeret, tér és idő, szám fogalma, — mind magvas s még rajzzal is szemléltetett cikkek, de a fejlődés kísérése, mint cél, teljesen elejti a logikus formákat, pedig azoknak ismeretére is nagy szükség van. Baj, hogyha a lélektanban elvész a logika.

A ismeret után az érzelmekről 11 §-ban beszél, itt is leszűrve a pedagógiai eredményeket, mint az értelemnél.

Mozgás és akarat, ösztön és vágy, szenvedély, akarat stb. Wundt szerint világosan ecsetelvék.

Majd rendellenes lelki tünetmények következnek. Feltűnő, hogy ott van az álom is.

S bezárja a lélektant a lelki élet egészében c. cikk. A lélek nem egyéb, mint a lelki élet benső összefüggése. Az egyén, férfi és nő, az egyén fejlődése, ami elkülönzésben és egységesülésben nyilatkozik, zárja be a sort.

Pótlék a nevelés fogalma, nevelhetőség, a nevelés szükségessége, a nevelés tartama. Mind értékes cikkek.

Végül olvasmányok címén szól szerző az átöröklésről, az érdeklődésről, a feledésről, a túlterhelésről, a talentumról, a művelvezetről, a cselekvés szerepe az akarat nevelésében; az alvajárás a legutolsó. Mind-egyikről érezzük, ha nem szorosan tartozik is e körbe, hogy szerző jól választott gondolatai a lélektani érdeklődés felébresztésére.

Vázoltam a könyv tartalmát.

Nem az a célom e könyv ismertetésével, hogy talán minden kis árnyalatot kihegyezzek, amiben pl. az én felfogásom eltér a szerzőétől. Nem is sokban térünk el, aminek én örülök. De ha eltérnénk is, tisztelem szerzőnek meggyőződéseit, mert minden sorában elárulja, hogy neki meggyőződései vannak. S talán ez ennek a könyvnek legnagyobb értéke. A lélektan különben semmit sem ér. Bár tanítványainkban is meggyőződéseket tudnánk keletkeztetni!

Bármennyire világosan ír és szerkeszt is szerző, a tárgy elvontsága teljesen ki nem küszöbölhető, pedig sok példából indul ki és rajzokkal is szemléltet.

Téved azonban, mikor csak abban az esetben tarja szükségesnek a tanár magyarázatát, ha vezérfonalat ír. Tényleg tankönyv ez, s a tankönyvhöz is kell a magyarázat. Talán ha a tankönyv szemlélete mellett marad, még sikerültebb lesz a könyve.

A neveléstani háttérre kellő gondot fordít. A könyv úgy oszlik §§-ra, hogy órákra könnyen beosztható. Nyomása szép, nagybetűs, papírja jó, úgy, hogy külsejéről is azt a kedvező véleményt alkothatjuk, mit a belsejéről.

Többet fölösleges e rövid ismertetésem keretében mondani. A szakértő úgy is elolvassa mindegyik, a nem szakértőnek pedig ennyi elég.

E könyv megismerése értékes tanulmány mindenkinek, aki tanító-képző-intézeti ifjakkal akar lélektani tankönyvet írni. Már e szempontból is tanulságos és értékes. Tanítóképző-intézeti lélektanunk előbbviteléhez határozottan hozzájárul, s azért szerzőjét kollegiális melegséggel üdvözlöm.

Budapest.

Dr. Baló Fózsef.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az Egyesület tisztelgése gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternél.

Népes küldöttség tisztelgett április hó 26-án az Egyesület nevében gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnál abból az alkalomból, midőn a magyar politikai élet e kitűnőségét s a nemzeti közműveltség e lánglelkű képviselőjét a legmagasabb királyi kegy a kultuszminiszteri tárca vezetésével megbízta.

A vidékről és a fővárosból összesereglett, szokatlanul nagyszámból álló, impozáns küldöttséget Peres Sándor egyesületi elnök vezette, ki meg-megújuló lelkes éljenzések között a következő lendületes beszéddel üdvözölte a tanügynök hivatott, új vezérét:

„Kegyelmes Urunk! A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének szíves, meleg üdvözlétét és legjobb kívánatait igaz lelkesedéssel hozzuk Nagyméltóságodnak, mint a magyar közoktatásügy hivatott vezérének. Igaz lelkesedéssel, mert teljes a bizodalomunk. Élő a hitünk fölvirágzásában a magyar nemzet kulturának, melyet Nagyméltóságodban az a férfiú vezérel, aki ragyogó életpályáján eddig is élén haladt kulturánk munkásainak s aki szellemi és erkölcsi erejének hatalmával és varázsával a művelt népek legjobbjainak köztársaságában is becsültté, tiszteltté tette ennek a mi, számban kicsiny, de erőiben nagyra termett nemzetünknek nevét.

Teljes a bizodalomunk, élő a hitünk, hogy az édesebb gondból, áldóbb melegségből több rész jut ki különösen a népnevelésügynek s ebben a magyar tanítóképzésnek és munkásainak. Mert abban a nagy munkában, melyet Kegyelmes Urunk így nevezett meg: „a nemzeti eszme és demokrácia frigyének állandósítása” —, kétségtelenül homloktérben áll a nemzeti népoktatásügy és erős feladat vár reánk: a magyar tanítók tanítóira. A nép millióit nagygyá kell nevelniök a nemzeti kultúra tartalmával és áldó napsugaraival és e millióknak meghatványozott, egységbe forrott erejét oda kell állítanunk az imádott haza javának sohasem lankadó, mindig lelkesedéssel, mindig tudatosan végzett szolgálatába. Ez a munka a jó magyar tanítóké, akiket erre a munkára képessé, készsé tenni s ebben a munkában vezetni, lelkesíteni, támogatni, a haladás útjára megerősíteni: — ez a magyar tanítóképzés nehéz, de főlemelően szép feladata.

Kegyelmes Urunk! Mi ezt a feladatot legjobb tudásunk, igaz magyar lelkünk szerint akarjuk és törekszünk megoldani, hogy Nagyméltóságodnak korszakos reform-munkájában: a nemzeti eszme és demokrácia frigyének állandósításában hűséges, becsületes közkatonái lehessünk. És ha, Kegyelmes Urunk bölcs tervei valóra válván, a tanítóképzés ügye a szegénység szűkös kereteiből kiemelkedik; a folytonos, állandó fejlődés útján mind magasabb és magasabb nivóra jut; ha teljes egészében föltétlenül magyarrá és hazafiassá lesz s munkásainak lelki

szabadságát törvény biztosítja: akkor külső béklyókból megszabadítva a nemes önérzet erejével, hűséggel kötelességeink iránt, felelősségünknek teljes tudatában és tettekben nyilatkozó hazaszeretettel csak még odaadóbban, még sikeresebben szolgálhatjuk Nagyméltóságod fenkölt intencióit.

Kérjük a Mindenhatót, adja bőséges áldását Nagyméltóságodra, magas családjára és tegye áldottá Nagyméltóságod minden lépését, kezének minden munkáját!

A lelkes éljenzés után gróf Apponyi Albert igen szíves és meleg-ségtől áthatott válaszában biztosította az Egyesület küldöttségét, hogy a tanítóképző tanárság szerepét az ország közműveltségének megteremtésében, a nép boldogításának nagy munkájában a kultura harcosai között is az első helyre teszi. A tanítók tanárainak buzgalmán; úgyszereteten, lelkesedésén fordul meg a tanítók minéműsége, ezeken pedig az egész nemzeté.

„Tudom, — úgymond — hogy nagy elődeim is hasonlóképp mérlegették a tanítóképző tanárság hivatását s hogy több anyagi eszközzel nem munkálták a közoktatásügy e legfontosabb ágazatát, ez nem az ügy iránt való közömbösségnek, hanem az egész ország mostoha közgazdasági helyzetének természetes következménye.” El fog követni ő is minden tőle telhetőt a tanítóképzés tartalmának emelésére és ha talán keveset fog tehetni, ezt az Egyesület ne az ő hibájának, hanem az állami életben még mindig uralkodó szűkös anyagiaknak tudja be.

Miután a miniszter végezetül még egyszer biztosította az Egyesületet a tanítóképzés iránt meg nem szűnő érdeklődéséről, a tanársághoz való jóindulatáról, az emlékezetes kihallgatás lelkes éljenzések között véget ért.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyv.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1906. évi március hó 26-án tartott üléséről.

Jelen vannak *Katonáné* Thuránszky Irén és *Peres* Sándor elnöklése alatt: *Lubinszky* Emilia, *Bittenbinder* Miklós, *Kolumbán* Samu, *Sztankó* Béla, *Nagy* László, *Farkas* Sándor és *Stepanko* Albert, utóbbi jegyző. Vendégek: *Demjén* Ilona és *Pataki* Vilmos.

1. Elnök szomorodott szívvel jelenti *Uhrl* Józsa, nyug. áll. tanítónőképző int. igazgató, egyesületi tag elhunytát. A választmány *Uhrl* Józsa emlékét a jegyzőkönyvben megörökíti.

2. Titkár jelenti, hogy *Kristovcsák* Lajos znióváraljai képzőintézeti tanár az egyesületbe való belépését jelentette. A választmány nevezett az egyesület rendes tagjai sorába felveszi.

3. Titkár jelenti, hogy az alapszabályok módosítására vonatkozó javaslat ki van nyomtatva s most küldi szét a képzőintézetek tanári testületeinek véleményezés céljából. Tudomásul vétetik.

4. Titkár jelenti, hogy az államsegélyre vonatkozó kérvény elkészült. A választmány 2000 korona államsegélyt kér, hogy a pótfüzetek

életbe léptethetők legyenek s a kérvénynek a rendes úton való felterjesztését határozta.

5. A tanítók továbbképzése és a továbbképzés irodalmi eszközeiről *Farkas Sándor* tart előadást. A választmány némi módosítással elfogadja *Farkas Sándor* indítványát s mint javaslatot a közgyűlés elé terjeszti.¹

6. A folyó évi rendes közgyűlés idejének, helyének és tárgysorozatának megállapítására vonatkozólag többek hozzászólása után a választmány hálás köszönettel veszi tudomásul a dévai és sárospataki társintézetek szíves meghívását, de tekintettel arra, hogy ez évben a pünkösd június havára esik, mikor az intézetekben már a vizsgálatok folynak s hogy mulasztani kellene, mert a vidéki közgyűlésre, beleszámítva a kirándulásokat, nem elegendő idő a két pünkösdi ünnepnap: a választmány az idei rendes közgyűlést pünkösdkor és *Budapesten* határozta megtartani. A közgyűlés tárgysorozata:

1. Ezen ciklusban elhunyt *Dezső Lajos* alelnökről az elnöki megnyitó beszédben megemlékezés; *Zirsen* Janka elhunyt tiszteleti tag emlékezete.

2. Elméleti tétel: A lélektan tanítása a tanítóképző-intézetben.

3. Gyakorlati kiképzés és a szaktanárok szerepe a mintatanításokban.

4. Alapszabálymódosítás.

5. Indítványok.

6. Tisztujítás.

7. Adminisztratív ügyek.

A jegyzőkönyv hitelesítésére elnök *Sztankó Béla* és *Farkas Sándor* tagokat kéri fel.

K. m. f.

Jegyezte:

Peres Sándor,
elnök.

Sztepankó Albert.

Hitelesítjük:

Sztankó Béla, Farkas Sándor.

Jegyzőkönyv.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1906. évi április hó 30-án tartott üléséről.

Jelen vannak: *Peres Sándor* elnök, *Katonáné Thuránszky Irén*, Dr. *Verédy Károly*, *Radó Vilmos*, Dr. *Baló József*, *Miklós Gergely*, Dr. *Vangel Jenő*, *Bittenbinder Miklós*, *Sztankó Béla*, *Farkas Sándor*, *Horvay Ede* és *Stepanko Albert*, utóbbi jegyző.

1. Elnök jelenti, hogy egyesületünk 1906. évi április hó 26-án tiszteleggett gróf Apponyi Albert v. b. t. t., vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternél, ki igen kegyesen fogadott bennünket. Öröndetes tudomásul vétetik.

2. Elnök jelenti, hogy Kolumbán Samu vál. tag felesége meghalt s indítványozza, hogy a választmány fejezze ki részvétét írásban. Elfogadjatik.

¹ Közzétetni fog.

3. Elnök a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére dr. Baló József és Horvay Ede választmányi tagokat kéri fel. Tudomásul vétetik.

4. Főtitkár jelenti, hogy Bertalan Vince esztergomi róm. kath. tan. kép. intézet tanára egyesületünk kötelékébe kíván lépni. A választmány Bertalan Vincét az egyesület rendes tagjai sorába iktatja.

5. A tanszermuzeum elnöksége átiratban meghívja egyesületünk tagjait, hogy a közgyűlés alkalmával tekintsék meg az újabb tanszereket, melyeknek bemutatásáról és ehhez kapcsolt rövid, szakszerű előadásról az O. T. M. gondoskodik. Köszönettel elfogadtatik.

6. Sztankó Béla főtitkár a f. évi közgyűlésre a következő napirendet ajánlja: Junius hó 3-án d. u. 5 órakor előértekezlet, mely után megtekinthető a tanszermuzeum. Az előértekezlet helye a „Tanítók Háza.” Junius hó 4-én d. e. 9—1 óráig a tárgysorozat három első pontja, d. u. 3 órától a tárgysorozat többi része. Elfogadtatik.

7. Főtitkár jelenti, hogy Zirzen Janka tiszt. tagról Wollmann Elma, a pozsonyi áll. tanítónőképző-int. igazgatója emlékezik meg. A lélektan tanításáról Sáfrány Lajos, nagyvárad ev. ref. tan. kép. intézeti igazgató tart felolvasást; a gyakorlati kiképzés előadására Boga Károly, dévai áll. tan. kép. int. igazgató vállalkozott; az alapszabályok módosításának előadója Farkas Sándor. Az indítványok közül a Magyar Tanítóképző kibővítését Éber Rezső, a segédtanárok helyzetét Németh Sándor és a gyakorló-iskolai tanárok helyzetét Hajmann Pál fogja indokolni. Köszönettel tudomásul vétetik. A választmány megbízta az elnökséget, hogy a többi tétel előadóirol is gondoskodjék.

8. Főtitkár jelenti, hogy az alapszabályok módosítása ügyében véleményt küldöttek a választmányhoz: az eperjesi, kolozsvári és losonci áll. képző-intézetek, valamint Guzsvenitz Vilmos. Tudomásul vétetik s ezen vélemények a tárgyalás alkalmával felolvastatnak.

9. Főtitkár jelenti, hogy az Eötvös-alap által Kolozsvárott létesített Tanítók Házában a Szoba-alapítványra szükséges pénz összegyűjtésére a felszólítás elkészült s azt szétküldi a tanári testületnek. Tudomásul vétetik.

10. Dr. Kovács János tiszt. elnök a következő indítványt terjeszti a választmány elé: A tisztviselők fizetése rendező 1903. évi törvényjavaslat szerinti fizetési osztályok legfelsőbb fokozatainak betöltésével a „fizetési osztályokba sorozott tisztviselők” mindent el fognak érni, amit a javaslat számukra kilátásba helyezett. De semmi sem valósul meg abból a helyes elvből, amely szerint az 1903. évi javaslat „a tanító személyzet” fizetésének rendezését tervezte, sőt megörökíti és megnöveli az ezekhez nem illő rangosztályos rendszernek eddig is nehezen tűrt visszasságait. Nevezetesen: megmarad az a méltatlanság, hogy a tanárok igen nagy része kisebb lakáspénzben részesül, mint amennyi a tényleges fizetése után megilleti. Ez a korpótlékos és a rangosztályos rendszer összekeverésének, azaz: a rendszertelenségnek az eredménye. Megmarad, sőt kifejezettebben, mint eddig az, hogy a tanárt szolgálatának akármelyik fázisában ért hátramaradás végigkíséri egész életén. A méltatlanságot nem akkor szenved meg, amikor éri, hanem le nem rázható alkotórészévé lesz egész életének. Feltűnő példa erre éppen a tanító-

képző tanárok legtöbbjének életében előforduló átlag hat évi segédtanári szolgálat teljes elvesztése, ami miatt a legfelső fizetési fokozat elérése a szolgálati időn belül lehetetlenné válik. Mivel e sérelmek nem csupán a tanítóképző-intézeti tanároké, hanem közösek az összes tanársággal, azért indítványozza, hogy:

a tek. Elnökség kérje fel a többi országos egyesületek, nevezetesen: az Orsz. Középiskolai-, az Orsz. Polgáriskolai- és a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Orsz. Egyesületek elnökségeit, hogy együttes felterjesztést tegyenek a vallás- és közoktatásügyi, továbbá a pénzügyminiszter urakhoz, amelyben az 1903. évi (Szél-féle) javaslatnak a tanítószemélyzetet illető részét is megvalósítani kéri.

Többek hozzászólása után a választmány megbízza az elnökséget, hogy az akció tényleges kivitele előtt szerezzen nevezett egyesületek elnökségeinél információkat arra nézve, hogy az együttműködés lehetősége biztosítottnak tekinthető-e?

11. Dr. Vangel Jenő vál. tag felolvasást tart „Az állat- s növénytan tanítása és az új tanterv“-ről. A szép felolvasásért elnök köszönetet mond felolvasának. Élénk eszmecsere után a választmány azt határozta, hogy e kérdéssel foglalkozni fog s arra kéri a nagyméltóságú miniszter urat, hogy a tanterv revíziója alkalmával állapítsa meg a képző-intézetek normál felszerelését, továbbá rendeztessen kötelező kurzusokat a tanítóképző-intézetek szaktanárai számára a biológia, ásványtan és kémia köréből.

12. Sztankó Béla főtitkár jelenti, hogy ő május hóban nagyfokú elfoglaltsága miatt nem végezhetné a titkári teendőket oly pontosan, mint az szükséges, miért is helyettest kér. Elnök főtitkárunk mellé segítőtársul Stepanko Albert vál. tagot kéri fel, ki e felszólításnak szívesen eleget tesz. Tudomásul vétetik.

K. m. f.

Jegyezte:

Peres Sándor

Stepanko Albert

elnök.

Hitelesítjük:

Dr. Baló József. Horvay Ede.

OKIRATTÁR.

Tantervkülönbözeti vizsgálatok.

A folyó iskolaév végével lejárván a határidő, ameddig a tanítóképesítő-vizsgálatokra készülő magántanulók a középfoku iskolák VI. osztályának és az óvónőképző-intézetnek elvégzése után tantervkülönbözeti vizsgálat letétele alapján bocsájtatnak a tanító(nő)-képző-intézet III. osztályáról teendő magánvizsgálatra, ezennel a következőkben állapítom meg a tantervkülönbözeti vizsgálat tárgyát és anyagát azon növendékeket illetően, kik a fentebb jelzett előtanulmányok elvégzése után mint rendes tanulók folytatják tanulmányaikat a képzőintézetek III. osztályában.

I. Bármilyen iskolából átlépő növendékekre nézve, minden különbség nélkül, kötelező az írásbeli dolgozat, melynek tétele a neveléstani tantárgyak köréből veendő; továbbá a leányoknál a női kézimunka, fiuknál a kézügyességi tananyag; végül a szépírás.

II. *Tanítóképző-intézetekben.* 1. *Akik a polgári iskola hat évfolyamát végezték.* a) *Szóbeli vizsgálat:* a testi és lelki élet ismertetése; rendszeres magyar nyelvtan; földrajz, természetrajz. b) *Gyakorlati vizsgálat:* ének és zene.

2. *Akik a gimnázium vagy reáliskola hat évfolyamát végezték.* a) *Szóbeli vizsgálat:* a testi és lelki élet ismertetése; rendszeres magyar nyelvtan; földrajz; egyetemes történet: újkor. b) *Gyakorlati vizsgálat:* rajz, (csak a gimnáziumi tanulókra kötelező s csupán abban az esetben, ha görögpótló tárgyat a rajzot nem tanulták) ének és zene.

III *Tanítónőképző-intézetekben.* 1. *Akik a felsőbb leányiskola hat évfolyamát végezték.* a) *Szóbeli vizsgálat:* a testi és lelki élet ismertetése; rendszeres magyar nyelvtan; mennyiségtan (a számtan és geometria II. évfolyamának anyaga); földrajz. b) *Gyakorlati vizsgálatok:* ének és zene, továbbá rajz, női kézimunka és testgyakorlás (oly tanulóknál, akik e tárgyak alól az V. és VI. osztályban fel voltak mentve).

2. *Akik a leánygimnázium hat évfolyamát végezték.* a) *Szóbeli vizsgálat:* a testi és lelki élet ismertetése; rendszeres magyar nyelvtan; földrajz. b) *Gyakorlati vizsgálat:* ének és zene, női kézimunka.

3. *Akiknek kisdudavőnői oklevelük van.* a) *Szóbeli vizsgálat:* egyetemes történet, földrajz, mennyiségtan, német nyelv. b) *Gyakorlati vizsgálat:* zene, női kézimunka.

A vizsgálat tananyagának terjedelme a kétféle tanterv gondos egybevetése alapján állapítandó meg.

Budapest, 1906. március 19-én.

VEGYESEK.

Figyelmeztetés. Az előértekezlet utáni társasvacsora helyéről az előértekezleten nyerne tájékoztatást a jelenlevők.

Levél a szerkesztőhöz. Kedves barátom! Szöllősi István aradi kollégám «Végletek» című cikkelyében szíves volt a pápai tanítóképzővel s különösen velem is foglalkozni. Nagyon köszönöm Sz. I. kollégámnak a tiszteletet, melyben engem részesített. A lap júniusi számában majd érdemlegesen foglalkozom közleményének reánk vonatkozó részével. Hogy azonnal meg nem írtam választomat, annak is meg van a maga oka. Alig egy-két rapja, hogy három havi súlyos betegségeből úgy, ahogy felgyógyultam. Pápán, 1906. május 1-én. Igaz szeretettel, Láng Mihály.

Az országos tanszermúzeum és pedagógiai könyvtár díjmentesen nyitva van minden csütörtökön és vasárnap délelőtt 9—1 óráig, továbbá minden hétfőn, szerdán és szombaton délután 3—5 óráig nyitva.

Kimutatás

a f. évi május hó 15-éig befolyt tagsági díjakról.

1905-re: Dr. Weszely Ödön (8 korona).

1905. II. félévre: Bakajsa György, dr. Gyömörey Zsigmond, ifj. Kiss Áron (4—4 korona).

1906-ra: Dr. Weszely Ödön, Mintsek Antal, érseki tanítóképző Esztergom, Jankulov Boriszlav, Gondi Sándor, Preszmayer Emilia, Dittert Ferenc, Pataki Lajos (8—8 korona).

1906. I. félévre: Kristofcsák Lajos, Grész Ernő, Makay Jenő, Bakajsa György, Révfy Géza, Czöndör Sándor, dr. Gyömörey Zsigmond, Beér Ferenc, ifj. Kiss Áron (4—4 korona).

1907-re: Guzsvenitz Vilmos (8 korona).

Kérelem.

Mivel az egyesületnek az első félév végén tetemes összeget igénylő fizetési kötelezettsége van, felkérem az igen tisztelt tagtársakat, hogy tagsági díjaikat a januári számhoz mellékelt utalványlap felhasználásával minél előbb hozzám beküldeni szíveskedje ek.

Tisztelettel

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

Biztos hatású és
ártalmatlan szer
szamarköhögés,
bronchial catar-
rhus és rekedt-
ség ellen.

CONTRATUSSIN
BAYER

Egy fél palack K 1.40, egy egész K 2.—
Contratussin pastilla „ „ „ „ K 1.40

Biztos hatású és
ártalmatlan szer
szamarköhögés,
bronchial catar-
rhus és rekedt-
ség ellen.

VÖRÖS KERESZT Legtökéletesebb gyer-
mekápoló szerek:

BABY

SZAPPAN 1 doboz —.70 fillér.
CRÉME 1 tégely 1.40 fillér.
CRÉME 1 tubus —.70 fillér.
HINTÓPOR 1 doboz —.70 fillér.

Kaphatók:

Vörös Kereszt **BAYER ANTAL** **Budapest, 84**
gyógyszárban: **Andrássy-ut**